
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt

Een snelle evolutie

Roger Mercken

Roger Mercken

VIJFTIGPLUSSERS OP DE ARBEIDSMARKT

Een snelle evolutie

Diepenbeek

Universiteit Hasselt, België

2007

D/2007/ 222451/56
ISBN 9789089130129
NUR 774

© De auteur en U Hasselt

Uitgave ontwikkeld in het kader van "Werkgoesting in KMO's", een project van het Europees Sociaal Fonds Vlaanderen.

Met Europese en Vlaamse steun.

Het ESF wil bijdragen tot de ontwikkeling van de werkgelegenheid door het bevorderen van inzetbaarheid, ondernemerschap, aanpasbaarheid en gelijke kansen door te investeren in menselijke hulpbronnen. Meer info: www.esf-agentschap.be

Voorwoord

In het kader van het ESF project “Werkgoesting in KMO’s” wordt in dit rapport een analyse gemaakt van de statistische evolutie van de 50-plussers op de Belgische arbeidsmarkt.

Daar de vrij beschikbare RSZ-gegevens en de Kruispuntdatabank Sociale zekerheid niet toelaten de combinatie leeftijdsklasse en grootte van de onderneming gedetailleerd te onderzoeken, wordt in dit rapport niet ingegaan op de dimensie van de onderneming. De analyse wordt dus uitgevoerd voor het geheel van de ondernemingen en organisaties.

De lage participatiegraad van oudere leeftijdsklassen in België is een gekend fenomeen, maar de situatie blijkt heel verscheiden te zijn als de sectoren (privé en overheid) en activiteitsklassen vergeleken worden.

Ook treedt er op een aantal vlakken een snelle evolutie op, waardoor de andere kant van het probleem, het tekort aan jonge arbeidskrachten, meer op de voorgrond treedt. Ouderen langer aan het werk houden alleen kan het probleem niet oplossen, een meer gebalanceerde aanpak is noodzakelijk.

Het project Werkgoesting in KMO’s (promotor prof. dr. Hilda Martens, Universiteit Hasselt) kadert in het Europees Sociaal Fonds EPD3. Meer informatie vind je op de website www.ouderenarbeid.uhasselt.be.

Inhoud

Lijst van de figuren

1. Inleiding	7
2. Verschillen tussen de privé-sector en de overheidssector	13
3. Vergelijking per geslacht	17
4. Vergelijking per activiteitstak	23
4.1. Effect activiteitstak.....	23
4.2. Effect combinatie geslacht, sector en activiteitstak	27
5. Verschillen naar graad van tewerkstelling	39
6. Evolutie 2004-2007	46
7. Conclusies	53
Referenties.....	55

Lijst van de figuren

<i>Figuur 1 Leeftijdsopbouw tewerkgestelde werknemers</i>	8
<i>Figuur 2 Bevolkingscohorten, tewerkgestelde werknemers en zelfstandigen</i>	8
<i>Figuur 3 Participatiecijfers per leeftijdsklasse</i>	10
<i>Figuur 4 Leeftijdsopbouw per sector</i>	14
<i>Figuur 5 Aandeel overheidssector in de tewerkstelling per leeftijdsklasse</i>	16
<i>Figuur 6 Bevolkingscohorten en tewerkgestelde werknemers per geslacht</i>	17
<i>Figuur 7 Participatie per geslacht en leeftijdcohorten</i>	18
<i>Figuur 8 Leeftijdsopbouw per sector en geslacht</i>	19
<i>Figuur 9 Participatie zelfstandigen per geslacht</i>	20
<i>Figuur 10 Samenstelling tewerkstelling per activiteitstak en geslacht</i>	29
<i>Figuur 11 Tewerkgestelde werknemers per activiteitstak en leeftijdsklasse</i>	30
<i>Figuur 12 Aanwezigheid oudere werknemers per activiteitstak (mannen)</i>	32
<i>Figuur 13 Aanwezigheid oudere werknemers per activiteitstak (vrouwen)</i>	33
<i>Figuur 14 Opbouw naar activiteitstak per sector</i>	34
<i>Figuur 15 Tewerkstelling mannen per sector en activiteitstak</i>	35
<i>Figuur 16 Tewerkstelling vrouwen per sector en activiteitstak</i>	35
<i>Figuur 17 Graad van tewerkstelling per geslacht en leeftijdsklasse</i>	42
<i>Figuur 18 Graad van deeltijdse arbeid per leeftijdsklasse</i>	44
<i>Figuur 19 Graad tewerkstelling mannen (deeltijds)</i>	44
<i>Figuur 20 Graad tewerkstelling vrouwen (deeltijds)</i>	45
<i>Figuur 21 Tewerkstelling mannen van 2004 tot 2007</i>	48
<i>Figuur 22 Tewerkstelling vrouwen van 2004 tot 2007</i>	49
<i>Figuur 23 Tewerkgestelde mannen per leeftijdscategorie einde kwartaal</i>	51
<i>Figuur 24 Tewerkgestelde vrouwen per leeftijdscategorie einde kwartaal</i>	51

1. Inleiding

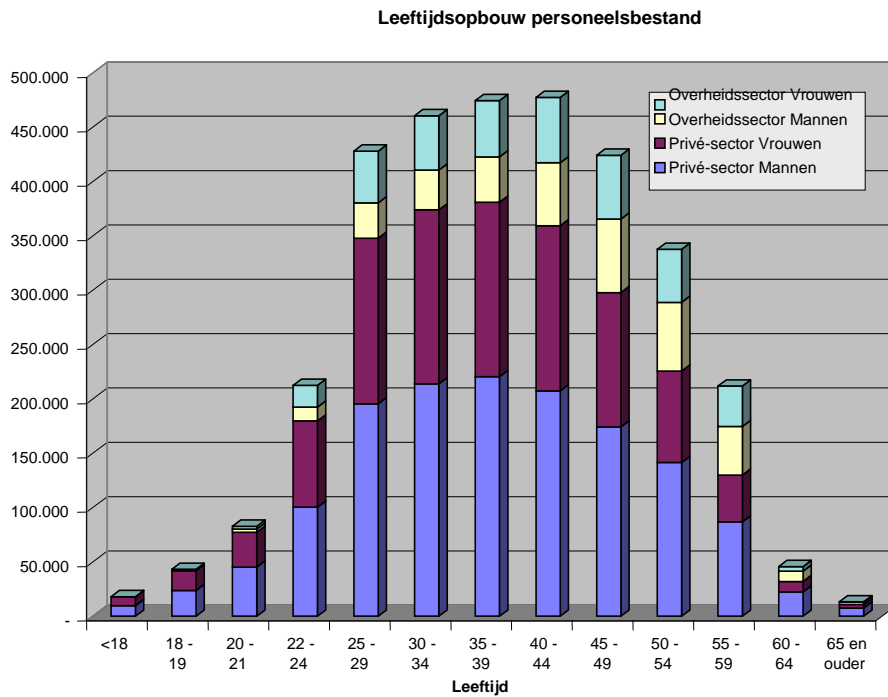
Figuur 1 geeft een beeld van de leeftijdsopbouw van de werknemers op basis van de RSZ-gegevens van de tewerkgestelde werknemers per 30 juni 2004.¹ Hieruit valt af te leiden dat de leeftijdsklasse 40-44 jaar het talrijkst vertegenwoordigd is. Vanaf de leeftijdsklasse 45-49 jaar vat de afname aan, met opvallend grote stappen na 50-54 en 56-59 jaar. De klasse 60-64 jaar is daardoor zeer dun bezet, waarbij nog eens moet rekening gehouden worden met het feit dat 60 jaar de meest frequente uittredeleeftijd is. Ook is zichtbaar in de grafiek dat de overheid relatief meer oudere werknemers tewerkstelt dan de privé-sector.

Om de gegevens juist te interpreteren is het aangewezen ze te plaatsen naast de leeftijdscohorten van de bevolking² en het aantal zelfstandigen³.

¹ Gegevens van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) per 30 juni 2004. Hierbij werd gebruik gemaakt van de statistiekeenheid tewerkgestelde werknemer. Indien een werknemer meerdere gelijktijdige arbeidsbetrekkingen heeft, wordt hij in de statistiek van de tewerkgestelde werknemers slechts éénmaal geteld, met de kenmerken verbonden met de belangrijkste arbeidsovereenkomst (RSZ, 2006).

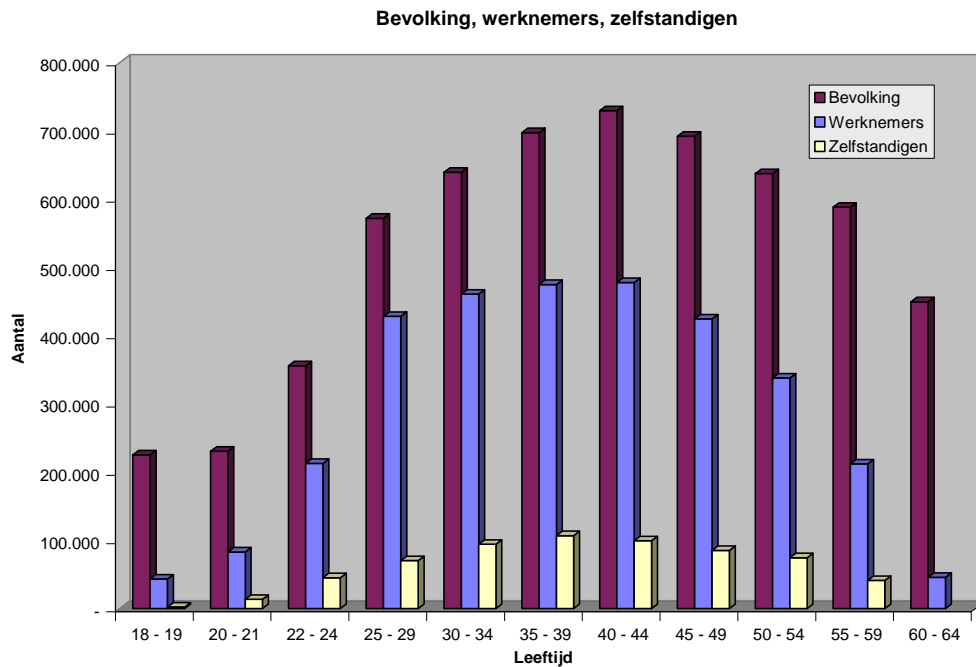
² Bevolkingsstatistiek: Bevolking per 1 januari 2004, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, FOD Economie.

³ Hiertoe maken wij gebruik van de gegevens van de RSVZ-gegevens per 31 december 2004 m.b.t. het aantal zelfstandigen en helpers in hoofdberoep. Als er verder in deze tekst over zelfstandigen wordt gesproken bedoelen wij daarmee altijd het geheel van de zelfstandigen en helpers in hoofdberoep, tenzij anders aangegeven.



Figuur 1 Leeftijdsofbouw tewerkgestelde werknemers

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)



Figuur 2 Bevolkingscohorten, tewerkgestelde werknemers en zelfstandigen

(bronnen: NIS, RSZ, RSVZ, eigen verwerking)

De leeftijdsklasse 40-44 jaar is ook de grootste wat de bevolkingsomvang betreft. Relatief gezien is het aantal tewerkgestelde werknemers in deze klasse niet zo bijzonder hoog. Het aantal zelfstandigen piekt in de leeftijdsklasse 35-39 jaar, dus iets vroeger dan voor de werknemers, maar kent daarna een meer geleidelijke afname dan het geval is voor de werknemers. Werknemers kunnen overschakelen op een zelfstandig statuut en vice versa. Een mogelijke verklaring voor de tragere daling van het aantal zelfstandigen in functie van de leeftijd kan zijn dat er meer werknemers zijn die tijdens hun loopbaan overschakelen op een zelfstandig statuut dan andersom. Een andere verklaring is natuurlijk het minder goede pensioenstatuut van zelfstandigen en de afwezigheid van (al dan niet gedwongen) systemen van brugpensioen en dergelijke.

Het is vooral relevant te kijken naar de verhouding tussen het aantal werknemers (en het aantal zelfstandigen) en de bevolkingsomvang in de overeenstemmende leeftijdsklasse. In figuur 3 wordt die participatieverhouding (werkzaamheidsgraad) voor de werknemers, de zelfstandigen en het totaal van beide weergegeven. Nu zien we dat de topparticipatie voor de werknemers wordt bereikt in de leeftijdsklasse 25-29 jaar (75%) waarna het monotoon daalt. De klasse 40-44 jaar (65,2%) moet m.a.w. ook nog de klassen 30-34 jaar (72,1%) en 35-39 jaar (68,1%) laten voorgaan. De leeftijdsklasse 60-64 jaar (10,2%) is erg dun bezet.

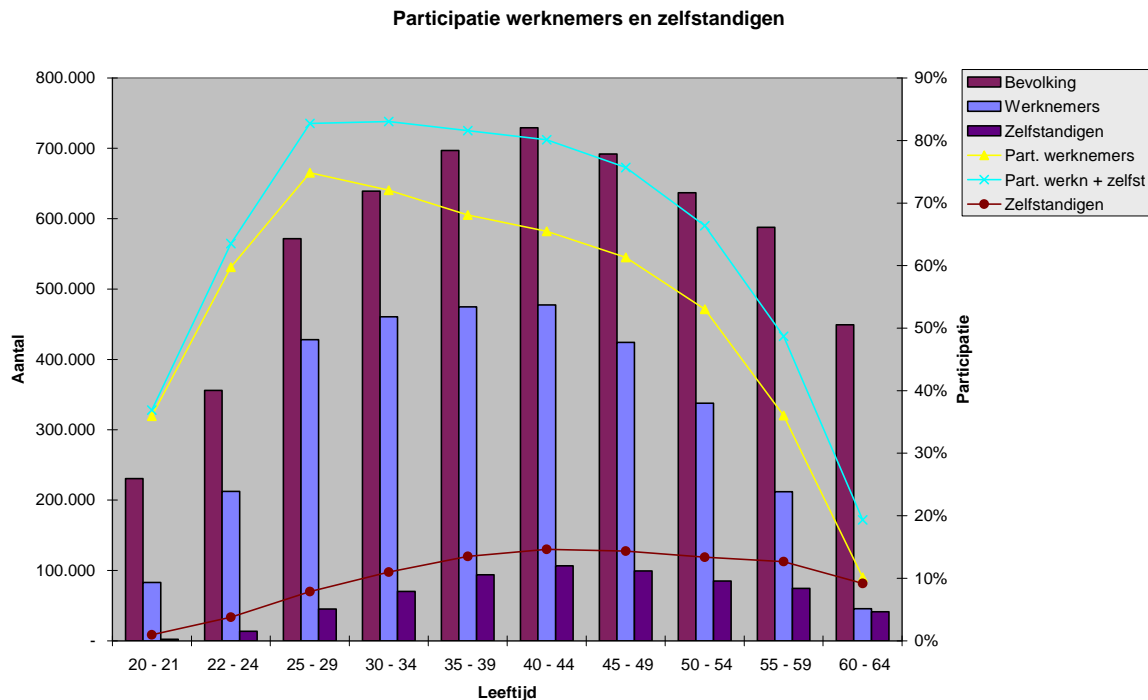
Zoals ook uit allerlei bevragingen naar voor komt blijkt dat het leeftijdsgebied 55-60 jaar in België in de praktijk de geprefereerde pensioenleeftijd voor werknemers te zijn. Dit lijkt niet volledig in overeenstemming met de waarneming dat de gemiddelde pensioenleeftijd in België in 2001 61,7 jaar was⁴. Met dat laatste cijfer moet echter voorzichtig worden omgesprongen. In 2001 had slechts 38,6% van de nieuw gepensioneerden op het ogenblik van hun toetred tot het rustpensioen nog een werkend statuut. De anderen traden toe vanuit brugpensioen (mogen wettelijk pas op rustpensioen op 65 jaar), werkloosheid, ziekte, loopbaanonderbreking, of andere statuten. De gemiddelde pensioenleeftijd geeft dus een verkeerd beeld van de werkelijke gemiddelde leeftijd waarop de actieve loopbaan wordt beëindigd.

De gepubliceerde RSZ-cijfers per leeftijdsklasse van vijf jaar laten niet toe in detail in te gaan op de sleutelleeftijden van 60 jaar voor vervroegd pensioen enerzijds en 63 jaar (vrouwen) en 65 jaar (mannen) voor het gewone pensioen anderzijds.⁵ Uit de pensioenstatistieken

⁴ Herremans, W., Uitgerust op rustpensioen, WAV-Rapport, maart 2005, Leuven, p. 4.

⁵ Voor 1997 was de normale pensioenleeftijd voor vrouwen in de privésector 60 jaar. In het kader van de gelijkenschakeling van de pensioenleeftijd voor mannen en vrouwen werd dat 61 jaar van 1997 tot 1999 en 62 jaar van 2000 tot 2002. Vanaf 2003 tot 2005 was het 63 jaar, voor 2006 tot 2008 is het 64 jaar en vanaf 2009 wordt het 65 jaar.

blijkt inderdaad dat er in de tussenliggende jaren weinig op pensioen wordt gegaan⁶. Van de mannen ging in 2001 25% op pensioen op de leeftijd van 60 jaar en 54% op de leeftijd van 65 jaar, voor de vrouwen was dat 23% op 60 jaar en 66% op 62 jaar (de toenmalige wettelijke pensioenleeftijd).



Figuur 3 Participatiecijfers per leeftijdsklasse

(bronnen: NIS, RSZ, RSVZ, eigen verwerking)

De participatiecurve van de zelfstandigen is veel vlakker. Ze piekt pas in de klasse 40-44 jaar en daalt daarna zeer traag. Dit leidt ertoe dat er in de leeftijdsklasse 60-64 jaar ongeveer evenveel zelfstandigen als werknemers actief zijn.

De totale participatiecurve (werknemers en zelfstandigen) wordt natuurlijk vooral bepaald door de werknemers maar daalt merkkelijk trager dan die van de werknemers alleen. De piek wordt bereikt voor de leeftijdsklasse 30-34 jaar (met 83% een beetje meer dan de 82,7% voor de klasse 25-29 jaar) en blijft bijna op dat peil tot de klasse 40-44 jaar (80%) en daalt verder licht tot 75% in de klasse 45-49 jaar. Hoewel de verdere daling visueel sterk lijkt op die van de werknemers alleen, leidt dat toch tot behoorlijk hogere participatiepercentages:

⁶ Herremans, ibidem.

66,4% bij 50-54 jaar, 48,7% bij 55-59 en 19,3% in de klasse 60-64 jaar. Dit laatste is dus bijna het dubbele van de participatie van de werknemers alleen.

Beperken wij ons voorlopig verder enkel tot de RSZ-gegevens.

Daar het gebruikelijk is van 50-plussers te spreken zullen wij die groep hier ook samen nemen, zonder evenwel uit het oog te verliezen dat er in die groep grote verschillen bestaan tussen de samenstellende leeftijdsklassen. De klasse 50-54 jaar sluit nog goed aan bij de jongere cohorten, terwijl 60-64 jaar voor de werknemers een erg lage participatie kent.

Volgens de RSZ-telling van 30 juni 2004 omvat de leeftijdsklasse 50 tot 64 jaar 595.272 werknemers op een totaal van 3.155.336 tewerkgestelde werknemers in de klassen 20-64 jaar (18,9%). Wij verkiezen te werken met de grenzen van 20 en 64 jaar omdat dit minder vertekend wordt door het effect van studeren (cf. de vrij beperkte aanwezigheid van werknemers onder de 22 jaar) en specifieke problemen rond het loopbaaneinde (cf. de erg beperkte aanwezigheid van werknemers van 65 jaar en ouder). Internationaal wordt de bevolking op arbeidsleeftijd afgebakend als de personen van 15 tot en met 64 jaar, maar die ondergrens is in de Belgische context wel erg laag. Volgens de bevolkingsstatistieken vertegenwoordigt de leeftijdsklasse 50 tot 64 jaar 29,9% van de bevolking in de beschouwde actieve leeftijd van 20 tot 64 jaar, nl. 1.674.142 personen op een totaal van 5.589.015.

Globaal heeft in de actieve leeftijdsklasse 20-64 jaar 56,5% van de bevolking een werknemersstatuut, in de leeftijdsklasse 50-64 jaar is dat slechts 35,6%. Dit komt vooral door de twee oudste cohorten: de leeftijdsklasse 55-59 jaar (207.575 werknemers, 6,6% van het werknemerstotaal, voor een bevolkingsgroep van 587.885 personen, 10,5% van het bevolkingstotaal) en de klasse 60-64 jaar: 44.411 werknemers (1,4%) op een bevolkingsgroep van 449.284 personen (8%). In de leeftijdsklasse 60-64 jaar heeft dus slechts 9,9% een werknemersstatuut.

Daar in de statistiek van de tewerkgestelde werknemers geen rekening wordt gehouden met de graad van tewerkstelling (voltijds, deeltijds, interim of seizoenarbeid) zullen deze participatiecijfers een overschatting van het werkelijke aandeel van oudere werknemers in de arbeidsprestaties inhouden indien oudere werknemers meer dan de anderen zouden gebruik maken van deeltijdse tewerkstelling e.d. Vandaar dat wij deze invloed later in dit rapport zullen onderzoeken.

De participatiecijfers vertonen een vrij groot verschil tussen de privé-sector (waar 16,1% van de tewerkgestelde werknemers vijftig jaar zijn of ouder) en de overheidssector (27,7% 50-plussers). Zoals verder nog aan bod komt kunnen deze cijfers vertekend zijn door een andere registratiewijze in die twee sectoren.

Ook is er een belangrijk verschil tussen de participatie van mannen en vrouwen. Ondanks de intense feminisatie van de arbeidsmarkt tijdens de afgelopen decennia blijft het aandeel van de vrouwen op de arbeidsmarkt achter bij dat van de mannen.

Tabel 1 Aantal tewerkgestelde werknemers en zelfstandigen in hoofdbezigheid per geslacht en leeftijdsklasse (bron: RSZ per 30 juni 2004, RSVZ per 31 december 2004, eigen verwerking)

Leeftijdsklasse	Mannen			Vrouwen		
	Bevolking	Werknemers	%	Bevolking	Werknemers	%
20-64	2.796.731	1.776.363	63,5%	2.792.285	1.378.973	49,4%
50-64	824.245	367.674	44,6%	849.897	227.598	26,8%
		Zelfstandigen			Zelfstandigen	
20-64		408.160	14,6%		223.465	8,0%
50-64		130.483	15,8%		70.187	8,3%

Wij zullen de verschillen op basis van sector, geslacht en activiteitstak nader onderzoeken.

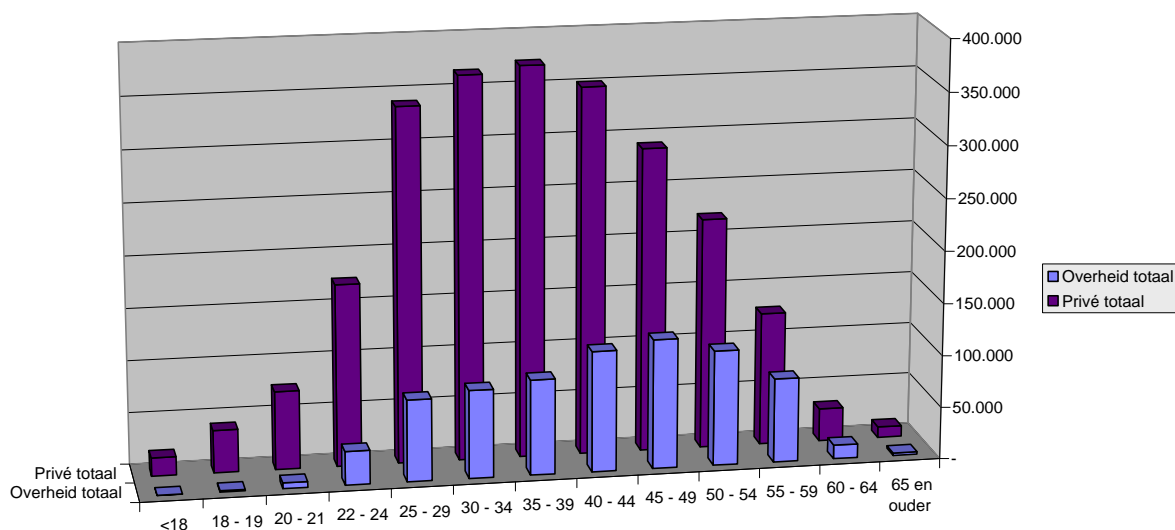
2. Verschillen tussen de privé-sector en de overheidssector

Op basis van de RSZ-statistiek is het personeel van de overheidssector duidelijk ouder dan dat van de privé-sector. In de privé-sector is 26,8% van het totale personeel jonger dan 30 jaar, en 16,1% 50 jaar of ouder. Bij de overheid is 15,9% jonger dan 30 jaar en 27,8% 50 jaar of ouder. De gemiddelde leeftijd (berekend op basis van deze RSZ-gegevens) in de privé-sector bedraagt 37,6 jaar, in de overheidssector 42 jaar. Figuur 4 geeft een overzicht.

Het verschil is relatief het grootst in de leeftijdsklasse 55-59 jaar. Die klasse vertegenwoordigt 10,8% voor de overheidssector tegenover 5,25% voor de privésector. Ook in de klasse 50-54 jaar is het verschil redelijk groot (14,8% en 9,1%). Voor de klasse 60-64 jaar geldt evenwel voor beide sectoren een lage participatie met nog weinig verschil: 2,12% in de overheidssector t.o.v. 1,72% in de privé-sector.

Voorzichtigheid is geboden bij het interpreteren van deze verschillen. De registratie gebeurt deels op een verschillende wijze in de twee sectoren. In de overheidssector worden de personeelsleden die een bijzonder statuut hebben (genre TBS in het onderwijs) in de tewerkstellingsstatistieken opgenomen, terwijl dat voor de bruggepensioneerden in de privé-sector niet het geval is. Er bestaat geen éénduidige statistische bron om een juiste kijk op de precieze omvang van die afwijking te krijgen. Waar mogelijk zullen wij een redelijke raming proberen te maken.

Leeftijdsopbouw per sector



Figuur 4 Leeftijdsopbouw per sector

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

De hogere participatie van oudere werknemers in de overheidssector kan mogelijk verklaard worden door meerdere factoren.

1. De overheidssector is na een periode van expansie de laatste decennia duidelijk minder belangrijk geworden op het vlak van tewerkstelling, dit heeft geleid tot een veroudering van het personeelsbestand (weinig nieuwe aanwervingen).
2. De activiteitstakken waarin de overheidssector overweegt (onderwijs, administratie, openbaar vervoer) kunnen eventueel meer kansen bieden voor ouder personeel of misschien zou de overheidssector meer tolerant zijn voor verminderde prestatie-eisen voor oudere personeelsleden.
3. het pensioenstatuut van overheidspersoneel kan een langere loopbaan aanmoedigen. Hier staat echter tegenover dat:
 - o het ambtenarenstelsel weinig strenge eisen stelt voor vervroegd pensioen op 60 jaar (kan al vanaf een dienstanciënniteit van 5 jaar; in de privé-sector was in 2001 een minimum loopbaan van 28 jaar vereist; 35 jaar vanaf 2005);
 - o uit de pensioengegevens die voor Vlaanderen gerapporteerd werden door het steunpunt Werk en Arbeid blijkt dat in 2001 meer dan de helft (52,9%) van de ambtenaren op de leeftijd van 60 jaar (of vroeger) toetrad tot het

rustpensioen, tegenover slechts 21,7% bij de werknemers en 17,6% bij de zelfstandigen.⁷

4. herstructureringen die in de privé-sector veelal gepaard gaan met brugpensioen kunnen in de overheidssector op een andere wijze worden gerealiseerd. Dit is wellicht de belangrijkste verklaring.
 - o Door de verplichte pensionering op 65 jaar van bruggepensioneerden wordt in de privé-sector de gemiddelde pensioenleeftijd sterk opgetrokken. Voor de werknemers van de privé-sector is het opvallend te noemen dat slechts 18,3% van de nieuw gepensioneerden in 2001 op het ogenblik van de pensionering een statuut als werknemer hadden; tegenover 24,1% met het statuut van voltijds conventioneel brugpensioen; 13,4% vrijgestelde oudere werkloze; 7,1% zelfstandige en 2,4% werkzoekende (de rest zijn andere redenen of onbekend). De gemiddelde pensioenleeftijd in de privé-sector in 2001 ligt daardoor weliswaar hoog (62,5 jaar) maar de gepensioneerden komen slechts voor 25,4% uit een werkend statuut.
 - o Voor de ambtenaren lag de gemiddelde pensioenleeftijd op 57,8 jaar maar maakte 91,9% de overgang vanuit een werkend statuut. Het statistische probleem is hier echter dat speciale stelsels zoals TBS⁸ 55+/58- in het onderwijs, als werkend beschouwd worden hoewel het om een prepensioen gaat. Bovendien leidt TBS automatisch tot verplicht pensioen op 60 jaar, terwijl brugpensioen tot verplicht pensioen op 65 jaar leidt. Indien wij als voorbeeld het TBS-stelsel in het Vlaams onderwijs nemen, blijkt een antwoord van de Minister van Onderwijs op een parlementaire vraag dat in 2004 11.426 onderwijskrachten gebruik maakten van dit stelsel.⁹ Daar er volgens het Jaarboek Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap in 2004 22.426 personeelsleden in de leeftijdscategorie 55-59 jaar in het Vlaamse onderwijs geregistreerd waren komt dat overeen met minimaal de helft van degenen die ervoor in aanmerking komen (in werkelijkheid meer, want niet alle deelcategorieën kunnen van het systeem gebruik maken).
 - o Bij gebrek aan éénduidige cijfers is het vergelijken van de privé-sector en de overheidssector hierdoor een moeilijke aangelegenheid. Met name in de klasse 55-59 jaar zou het geconstateerde verschil tussen de overheidssector (10,8%) en de privé-sector (5,25%) wel eens voor een heel groot gedeelte aan het verschil in registratie kunnen te wijten zijn.

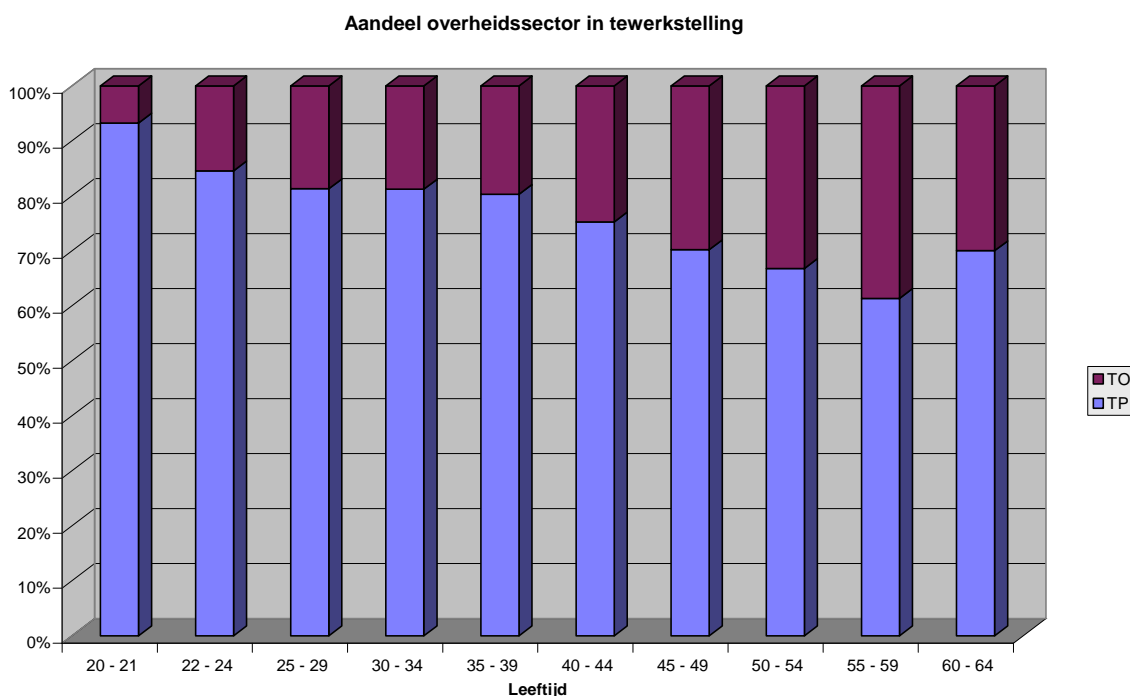
⁷ Herremans, ibidem, p. 6.

⁸ TBS Terbeschikkingstelling wegens persoonlijke aangelegenheden voorafgaand aan het rustpensioen.

⁹ Vraag nr. 242 van 15 september 2006 van Koen Van Den Heuvel aan Frank Vandenbroucke, Vice-Minister-President van de Vlaamse Regering, Vlaams Minister van Werk, Onderwijs en Vorming.

- In het pensioenstelsel van de zelfstandigen lag de pensioenleeftijd in 2001 het hoogst (63,3 jaar), waarbij 55,0% toetrad vanuit een werkend statuut als zelfstandige of loontrekkende.

Een andere factor die bijdraagt aan de schijnbare tegenstrijdigheid tussen de pensioengegevens en de RSZ-gegevens is de samenstelling van de leeftijdsklassen in de RSZ-statistieken, waarbij de 60-jarigen in de categorie 60-64 jaar terechtkomen en daardoor weinig detail geven over het einde van de loopbaan. Daar veel mensen precies op 60 jaar met pensioen gaan is de klasse 60-64 jaar ook niet goed gekozen. Wij dienen de cijfers dus voorzichtig te hanteren. Abstractie makend van alle kanttekeningen, is het verschil in leeftijdsopbouw tussen de sectoren duidelijk. Hoewel de overheidssector slechts een relatief klein deel van de totale tewerkstelling (23%) voor zijn rekening neemt, neemt dat voor de 50-plussers toe tot 35%. Vooral in de klasse 55-59 jaar is het aandeel hoog. Het overheidsaandeel in de tewerkstelling bedraagt 33% in de klasse 50-54 jaar, 39% in de klasse 55-59 en 30% in de klasse 60-64 jaar. Die daling voor de laatste klasse wordt verklaard door het grote aantal ambtenaren dat met 60 jaar op pensioen gaat (dit is tevens een signaal dat de klasse 55-59 inderdaad kunstmatig hoog is omdat degenen met een prepensioen verplicht zijn op 60 jaar met rustpensioen te gaan). Figuur 5 illustreert het relatieve belang van de oudere werknemers in de overheidssector.



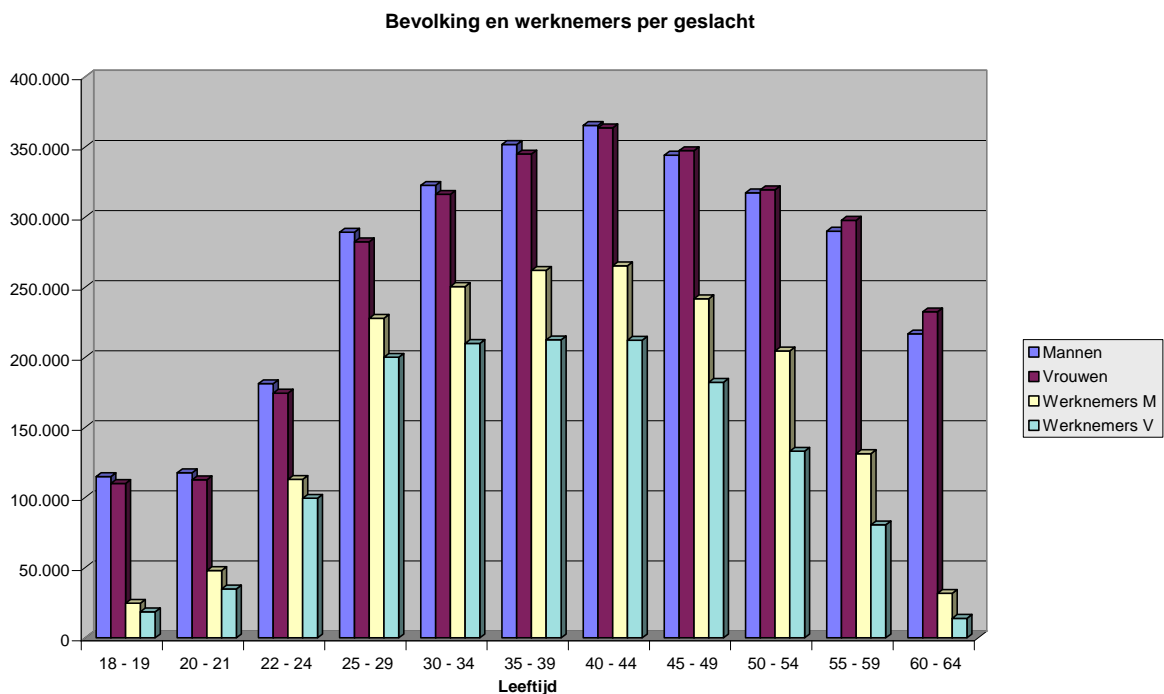
Figuur 5 Aandeel overheidssector in de tewerkstelling per leeftijdsklasse

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

3. Vergelijking per geslacht

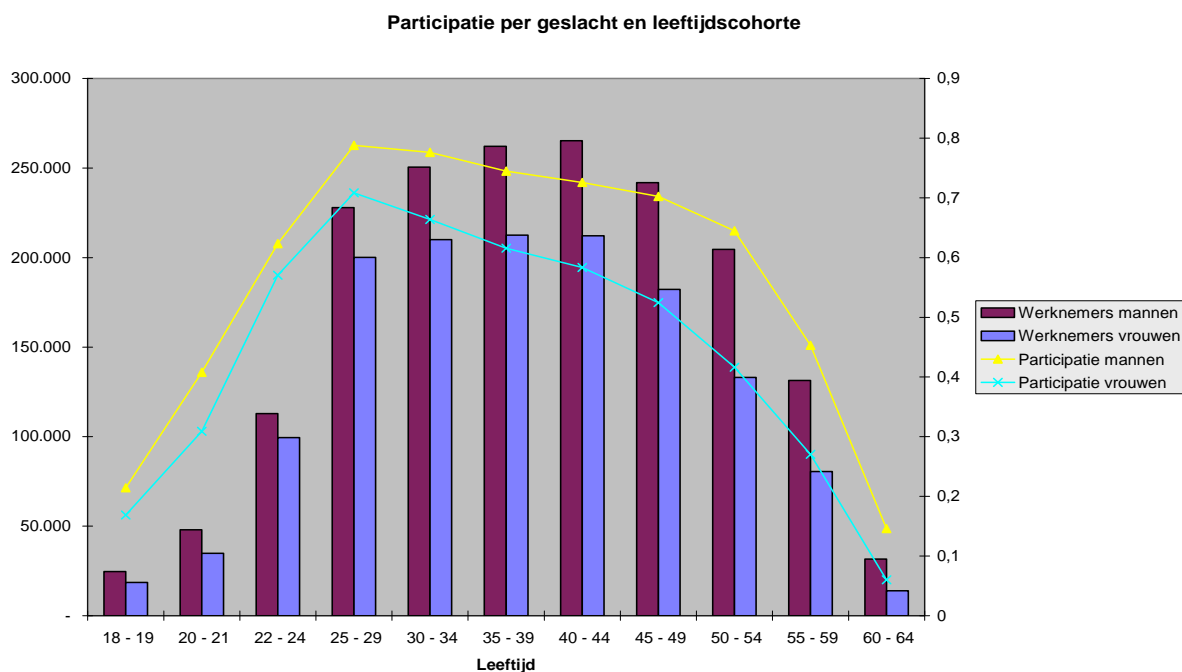
a) Werknemers

De gemiddelde leeftijd van de tewerkgestelde vrouwen (RSZ) ligt iets lager dan die van de mannen (38 jaar t.o.v. 39,2 jaar), wat ook weerspiegeld wordt in de lagere participatie van oudere werkneemsters. Zoals hoger aangegeven, is het aandeel van de 50-plussers in de RSZ-tewerkstelling 16% voor de vrouwen en 21% voor de mannen. Figuur 6 geeft de omvang van de bevolkingscohorten en de tewerkgestelde werknemers per geslacht weer. Hoewel de vrouwen vanaf de leeftijdscohorte 45-50 jaar in de meerderheid zijn (als gekeken wordt naar de bevolking), weerspiegelt dat zich niet in de aantallen werknemers. De zaak wordt opnieuw duidelijker als wij kijken naar de participatiegrafiek (figuur 7).



Figuur 6 Bevolkingscohorten en tewerkgestelde werknemers per geslacht

(bronnen: NIS, RSZ, eigen verwerking)



Figuur 7 Participatie per geslacht en leeftijdscohort

(bronnen: NIS, RSZ, eigen verwerking)

Voor beide geslachten piekt de participatie in de cohorte 25-29 jaar (79% van de mannen en 71% van de vrouwen is werknemer), maar de daling zet zich scherper in voor de vrouwen. Het verschil in participatie is het grootst in de klasse 50-54 jaar (65% van de mannen is werknemer t.o.v. 42% voor de vrouwen). In de klasse 55-59 jaar daalt ook voor de mannen de participatiegraad onder de 50% (45%, maar die voor de vrouwen bedraagt dan maar 27% meer).

Vanaf 60 jaar is de participatie voor beide geslachten laag (15% voor de mannen en 6% voor de vrouwen) maar significant verschillend. Deels wordt dit verklaard door het verschil in 'normale' pensioenleeftijd. Voor de vrouwen was de normale pensioenleeftijd (privé-sector) in de periode 2003-2005 63 jaar¹⁰, voor de mannen 65 jaar. In de openbare sector is de officiële pensioenleeftijd 65 jaar.

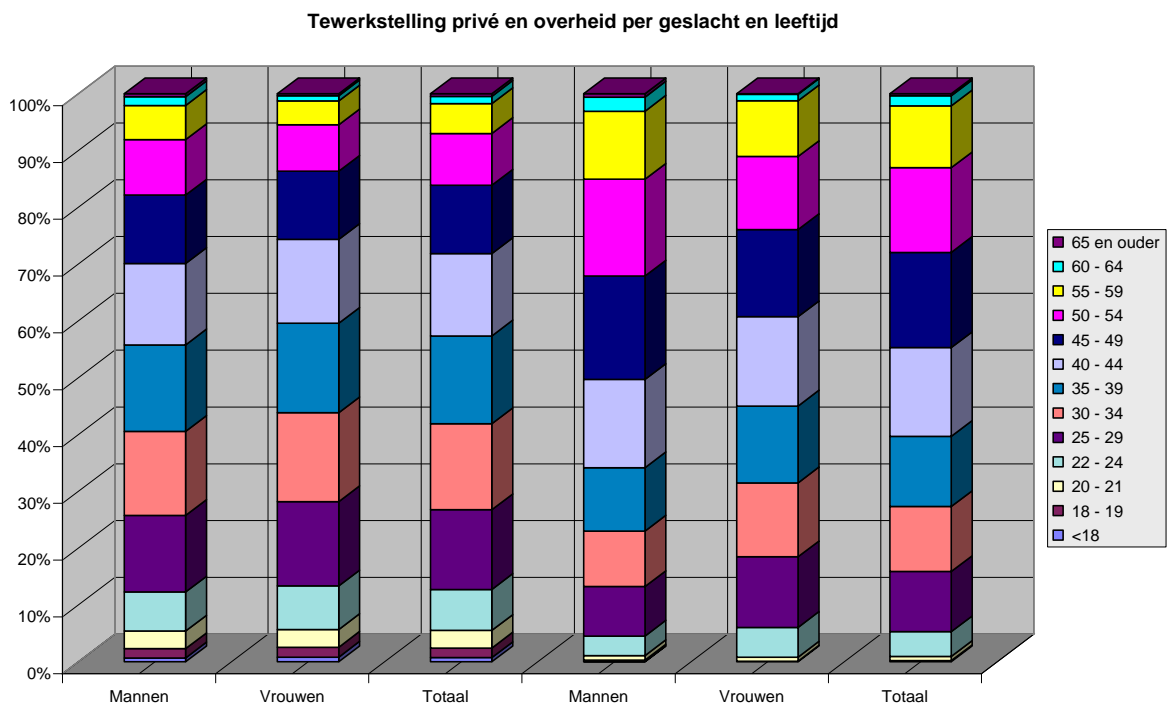
¹⁰ Voor 1997 was de normale pensioenleeftijd voor vrouwen in de privésector 60 jaar. In het kader van de gelijkstelling van de pensioenleeftijd voor mannen en vrouwen werd dat 61 jaar van 1997 tot 1999 en 62 jaar van 2000 tot 2002. Vanaf 2003 tot 2005 was het 63 jaar, voor 2006 tot 2008 is het 64 jaar en vanaf 2009 wordt het 65 jaar.

De ondervertegenwoordiging van vrouwen in de oudere leeftijdsklassen geldt zowel in de privé-sector als de overheidssector.

De klasse 60-64 jaar omvat in de privé-sector 1,5% van de tewerkgestelde mannen, voor de vrouwen is dat 0,9%; voor de overheidssector bedragen die percentages resp. 2,3% en 1,1%.

De klasse 55-59 jaar omvat in de privé-sector 6% van de tewerkgestelde mannen, voor de vrouwen is dat 4,2%; voor de overheidssector bedragen die percentages resp. 12% en 9,8%. Ondanks de sterkere vertegenwoordiging van de vrouwen in de overheidssector (51% van de werknemers in de overheidssector zijn vrouwen, t.o.v. 41% in de privé-sector) ligt de participatie van oudere werkneemsters dus lager.

Figuur 8 toont de leeftijdsopbouw per geslacht en sector.



Figuur 8 Leeftijdsopbouw per sector en geslacht

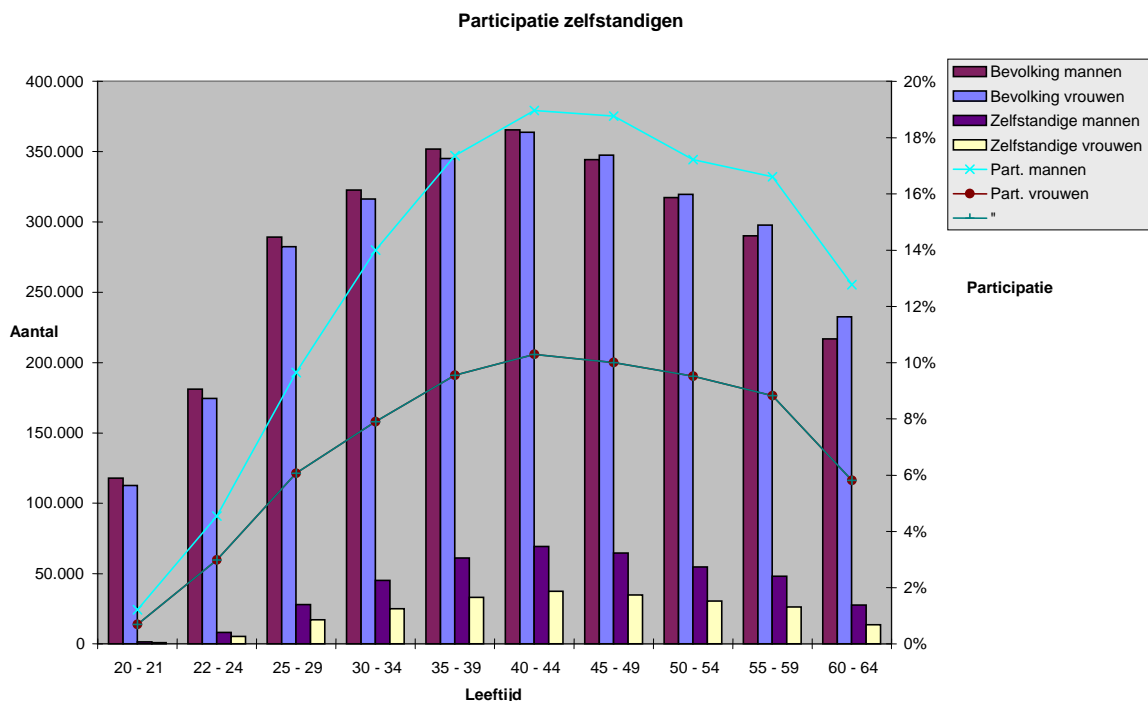
(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

b) Zelfstandigen

Voor de zelfstandigen geldt dat het aandeel van de vrouwen nog beperkter is dan bij de werknemers.

Figuur 9 toont het aantal mannen en vrouwen (en de overeenstemmende bevolkingscohort) met een statuut als zelfstandige of helper in hoofdbezigheid. Globaal hadden 410.405 mannen en 226.215 vrouwen dit statuut op 31 december 2004. Het aandeel van de vrouwen bedraagt dus 35,5%, terwijl dat voor de werknemers 43,6% was.

De participatiecurven in functie van de leeftijdsklassen vertonen voor beide geslachten een gelijkaardig verloop. Voor de vrouwen is de curve evenwel vlakker: de piekparticipatie voor mannen bedraagt 19% (klasse 40-44 jaar), die voor vrouwen 10,3% in dezelfde klasse. In de klasse 60-64 jaar bedragen die participatiecijfers resp. 12,8% en 5,8%.



Figuur 9 Participatie zelfstandigen per geslacht

(bronnen: NIS, RSVZ, eigen verwerking)

Hoewel wij in deze tekst normaal geen onderscheid maken tussen zelfstandigen en helpers, is het toch vermeldenswaard dat het statuut van helper in hoofdbezigheid aanzienlijk meer vrouwen dan mannen betreft, en meer ouderen dan jongeren (alleen bij de vrouwen).

In de leeftijdscohort 22-64 jaar zijn er 53.097 vrouwelijke helpers t.o.v. 169.597 vrouwelijke zelfstandigen (23,6% is helper); daarnaast zijn er 29.956 mannelijke helpers t.o.v. 376.776 mannelijke zelfstandigen (7,4% is helper).

Opgesplitst in twee leeftijdsklassen (22-49 jaar en 50-64 jaar) wordt een ander verschil tussen beide geslachten duidelijk: voor de vrouwen stijgt het aandeel van de helpers met de leeftijd, bij de mannen daalt het.

Tabel 2 Aandeel helpers in hoofdbezigheid in het totaal aantal zelfstandigen in hoofdbezigheid (bron: RSVZ per 31 december 2004, eigen verwerking)

Aandeel helpers	22-49 jaar	50-64 jaar
Vrouwen	20,6%	30,8%
Mannen	8,5%	5,0%

Ter vergelijking bekijken wij ook de pensioengegevens. In 2001 bedroeg de gemiddelde pensioenleeftijd in België 62,2 jaar voor de mannen en 60,7 jaar voor de vrouwen. De gegevens van het pensioenkadaster 2001 laten toe vast te stellen dat die gemiddelde pensioenleeftijd van mannelijke werknemers veel meer beïnvloed wordt door het brugpensioen (verplicht rustpensioen op 65 jaar voor mannen en op 62 jaar voor vrouwen). Van de mannen die in 2001 op 65-jarige leeftijd met officieel rustpensioen gingen kwam 46% uit een voltijds conventioneel brugpensioen, voor de vrouwen die op 62 jaar met rustpensioen gingen was dat slechts 15,2%.¹¹

¹¹ Herremans, ibidem.

4. Vergelijking per activiteitstak

4.1. Effect activiteitstak

a) Werknemers

Als uitgangspunt voor de analyse van de participatie van oudere werknemers per activiteitstak nemen wij het aandeel van de 50-plussers in de tewerkgestelde werknemers. Wij kijken hier in eerste instantie weer alleen naar de RSZ-gegevens. Tabel 3 geeft de activiteitstakken weer in dalende volgorde van het aandeel van de klasse 50+. In de tabel vermelden wij ook het overeenstemmende arbeidsvolume in voltijdsequivalenten. Voor een activiteitstak met veel deeltijds werk zoals horeca is het voltijdsequivalent slechts 62% van het aantal tewerkgestelde werknemers, waar dat voor een activiteitstak met hoofdzakelijk voltijdse werknemers, zoals elektriciteit, 95% bedraagt. Toch blijft de rangorde van de activiteitstakken dezelfde, met uitzondering van de activiteitstak horeca die één plaats daalt en de activiteitstak gemeenschapsvoorzieningen die één plaats stijgt.

De verschillen tussen de activiteitstakken op het vlak van de aanwezigheid van 50-plussers zijn groot: van 30,3% tot 11,2%. Het aandeel van de 50+ in de elektriciteitstak is m.a.w. 2,7 keer groter dan in de horeca.

Het valt op dat dienstverlenende activiteitstakken zoals horeca en diensten aan bedrijven, onderaan de lijst staan, terwijl andere dienstverlenende activiteitstakken zoals onderwijs, openbaar bestuur, financiële instellingen en vervoer dan weer helemaal bovenaan de lijst voorkomen. Activiteitstakken die algemeen geassocieerd worden met 'zwaar' werk, zoals de bouw en de industrie, nemen een middenpositie in, samen met handel en de gezondheidszorg. De werkgelegenheid in de industrie wordt verder in dit rapport meer in detail geanalyseerd.

Tabel 3: Aantal tewerkgestelde werknemers en 50-plussers per activiteitstak (bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Activiteitstak (rang totaal aantal werknemers, rang voltijds equivalent, verhouding eq/totaal)	50+	Totaal aantal werknemers	Voltijds-equivalent	aandeel 50+
Elektriciteit, gas en water (13; 13; 95%)	5.163	17.025	16.177	30,3%
Onderwijs (4; 4; 89%)	99.586	350.043	312.293	28,4%
Openbaar bestuur (7; 7; 93%)	58.353	217.538	203.147	26,8%
Financiële instellingen (9; 9; 89%)	31.562	127.729	113.929	24,7%
Vervoer, opslag en communicatie (6; 6; 92%)	62.291	260.582	238.983	23,9%
Gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten (11; 10; 81%)	19.457	104.632	84.533	18,6%
Industrie (1; 1; 89%)	104.677	583.389	517.508	17,9%
Bouwnijverheid (8; 8; 85%)	31.298	187.665	158.726	16,7%
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (5; 5; 75%)	53.703	337.089	251.041	15,9%
Handel en reparatie (2; 2; 84%)	67.390	452.771	379.283	14,9%
Landbouw, jacht en bosbouw (12; 12; 72%)	3.322	25.213	18.144	13,2%
Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven (3; 3; 83%)	44.370	376.533	313.473	11,8%
Hotels en restaurants (10; 11; 62%)	11.855	105.418	65.465	11,2%

Dat de horeca zo weinig oudere werknemers tewerkstelt, hangt waarschijnlijk samen met het grote aandeel van deeltijdse en seizoensarbeid in deze sector. Ook voor de zakelijke dienstverlening (in aantal voor 80% bepaald door de uitzendarbeid; in voltijds-equivalent is dat voor 71%) en de landbouw ligt dat verband voor de hand.

De activiteitsklassen handel, persoonlijke diensten en gezondheidszorgen sluiten qua aandeel van oudere werknemers aan bij de bouw en de industrie. In de gezondheidszorg is het aandeel van de deeltijdse arbeid vrij groot.

Bij de activiteitsklassen met een relatief hoog aandeel van oudere werknemers behoren enkele activiteitsklassen waar de overheidstewerkstelling domineert (onderwijs, 99,7% overheidstewerkstelling; openbaar bestuur, 92,1%) of belangrijk is (vervoer en communicatie, 47,5%). Herinneren wij eraan dat de activiteitstakken die worden gedomineerd door de overheid een overtrokken beeld kunnen geven van de participatie van oudere werknemers doordat ambtenaren in speciale statuten worden meegeteld als actieven.

Een typisch voorbeeld is de activiteitstak onderwijs. Hoewel globaal slechts de vierde grootste activiteitstak, is onderwijs voor de 50-plussers op basis van de RSZ-cijfers de tweede grootste activiteitstak. De industrie is de grootste werkgever, ook bij de 50-plussers, maar daar waar globaal de industrie 67% meer mensen tewerkstelt dan het onderwijs, is dat voor de 50-plussers slechts 5% meer. Nummer twee, handel en reparatie, stelt globaal 29% meer mensen tewerk dan het onderwijs, doch bij de 50-plussers is dat 48% minder dan in het onderwijs. Zoals hoger aangegeven heeft een belangrijk gedeelte van de onderwijs 'werknemers' echter een speciaal niet-actief statuut. Als de activiteitscijfers voor de leeftijdsklasse 55-59 jaar gehalveerd worden om hiermee rekening te houden zou er nog nauwelijks een verschil zijn met de andere activiteitstakken.

Dit vermoeden wordt versterkt als wij de samenstellende leeftijdsklassen onderzoeken.

Tabel 4 geeft de aantallen en aandelen voor de leeftijdsklassen 55-59 jaar en 60-64 jaar, in aflopende volgorde van het aandeel 55-59 jaar.

Hoewel de volgorde ongeveer dezelfde is gebleven (op de aangeduide activiteitstakken na die met elkaar van plaats gewisseld hebben) is het verschil relatief groter geworden: in de elektriciteitstak is het aandeel van de klasse 55-59 jaar bijna vier keer zo hoog als in de horecatak.

Voor de klasse 60-64 jaar treden er weinig verschillen op. Niet het onderwijs, maar de activiteitstak van gemeenschapsdiensten, sociaal-culturele en persoonlijke diensten neemt de leiding met 4,2%, terwijl in absolute getallen handel en reparatie het meeste mensen tewerkstelt in die klasse. Dit bevestigt wellicht de oververtegenwoordiging van de klasse 55-59 jaar in overheidsactiviteiten die dan met 60 jaar met rustpensioen moeten gaan.

Tabel 4: Aantal tewerkgestelde werknemers in de leeftijdsklassen 55-59 en 60-64 jaar per activiteitstak (bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Activiteitstak	55-59	a55	60+	a60
Elektriciteit, gas en water	2.277	13,4%	185	1,1%
Onderwijs	44.764	12,8%	7.461	2,1%
Openbaar bestuur	20.504	9,4%	6.158	2,8%
Financiële instellingen	11.818	9,3%	1.242	1,0%
Vervoer, opslag en communicatie	19.148	7,3%	4.853	1,9%
Gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten	6.064	5,8%	4.402	4,2%
Bouwnijverheid *	10.664	5,7%	2.958	1,6%
Industrie *	32.491	5,6%	7.678	1,3%
Handel en reparatie **	23.193	5,1%	8.617	1,9%
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening **	16.352	4,7%	4.380	1,3%
Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven ***	14.833	3,9%	5.915	1,6%
Landbouw, jacht en bosbouw ***	889	3,5%	920	3,6%
Hotels en restaurants	3.623	3,4%	2.028	1,9%

b) Zelfstandigen

Voor de zelfstandigen is de indeling voor de combinatie leeftijdsklasse en activiteitstak niet beschikbaar in de gepubliceerde statistieken. Uit de indeling per activiteitstak (die op een andere nomenclatuur is gebaseerd dan de NACE-BEL) beschikbaar op de website van de RSVZ blijkt dat de zelfstandigen voor het grootste gedeelte actief zijn in de handel en diensten (omvat kleinhandel, reparatie, horeca, schoonheidszorg, banken en verzekeringen, ...) (40%), de vrije en intellectuele beroepen (paramedici, artsen, advocaten, architecten, accountants, raadgevers,...) (21%) en de nijverheid (met ook de bouw en vervoer) (20%). Landbouw (10%) en overige diensten (9%) vervolledigen het rijtje.

4.2. Effect combinatie geslacht, sector en activiteitstak

a) Werknemers

De tewerkstelling per activiteitstak vertoont (uiteraard) grote verschillen op basis van het geslacht en de sector. Er bestaan zoals bekend wel degelijk typische activiteitstakken voor mannen en voor vrouwen enerzijds en voor de privé-sector en de overheidssector anderzijds.

De rangschikking van de activiteitstakken voor mannen en vrouwen is erg verschillend, zoals uit tabel 5 blijkt.

Activiteitstakken waarin de tewerkstelling van mannen dominant is zijn de industrie (nummer 1 voor de mannen, 5 voor de vrouwen), de bouw (resp. 5 en 11) en vervoer/communicatie (resp. 4 en 9; zelfs 3 voor de mannen in voltijdsequivalent).

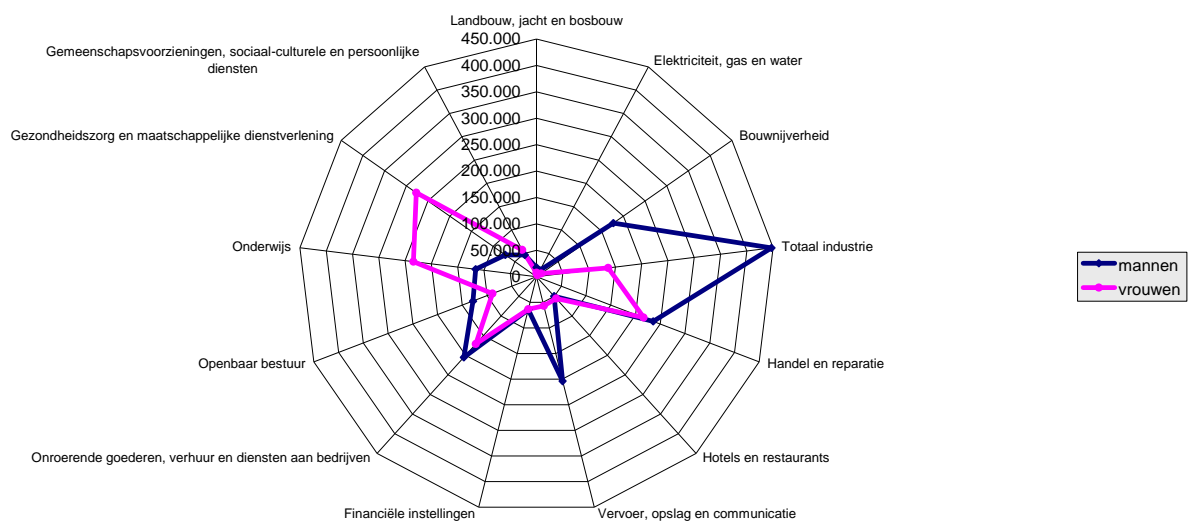
Activiteitstakken waarin de tewerkstelling van vrouwen dominant is zijn de gezondheidszorg (nummer 1 voor de vrouwen en 8 voor de mannen; in voltijdsequivalent 2 voor de vrouwen) en het onderwijs (resp. 2 en 7, in voltijdsequivalent 1 voor de vrouwen).

De andere activiteitstakken worden gekenmerkt door een meer evenwichtige vertegenwoordiging van de geslachten. Handel en reparatie (nummer 2 voor de mannen, 3 voor de vrouwen) en zakelijke dienstverlening (resp. 3 en 4, ook 4 voor de mannen in voltijdsequivalent) maken voor beide geslachten deel uit van de topactiviteitstakken. Elektriciteit en landbouw sluiten voor beide geslachten het rijtje af.

Figuur 10 geeft de verschillen in opbouw grafisch weer.

Tabel 5 Tewerkgestelde werknemers, rang en voltijds equivalent (tussen haakjes) per activiteitstak en geslacht (RSZ, per 30 juni 2004, eigen verwerking).

Activiteitstak	Mannen	Rang mannen	Vrouwen	Rang vrouwen
Industrie	446.944 (409.870)	1 (1)	136.443 (107.637)	5 (5)
Handel en reparatie	236.050 (215.749)	2 (2)	216.719 (163.534)	3 (3)
Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven	205.264 (181.281)	3 (4)	171.268 (132.192)	4 (4)
Vervoer, opslag en communicatie	203.916 (190.091)	4 (3)	56.664 (48.892)	9 (9)
Bouwnijverheid	177.082 (150.386)	5 (5)	10.583 (8.341)	11 (11)
Openbaar bestuur	128.532 (126.379)	6 (6)	89.006 (77.429)	6 (6)
Onderwijs	115.854 (109.146)	7 (7)	234.189 (203.147)	2 (1)
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	72.329 (63.279)	8 (8)	277.025 (187.762)	1 (2)
Financiële instellingen	64.335 (61.007)	9 (9)	63.393 (52.921)	7 (8)
Hotels en restaurants	49.708 (34.175)	10 (11)	55.710 (31.290)	10 (10)
Gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten	47.073 (41.286)	11 (10)	57.559 (43.248)	8 (7)
Landbouw, jacht en bosbouw	17.691 (13.830)	12 (12)	7.520 (4.314)	12 (12)
Elektriciteit, gas en water	13.525 (13.025)	13 (13)	3.500 (3.152)	13 (13)



*Figuur 10 Samenstelling tewerkstelling per activiteitstak en geslacht
(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)*

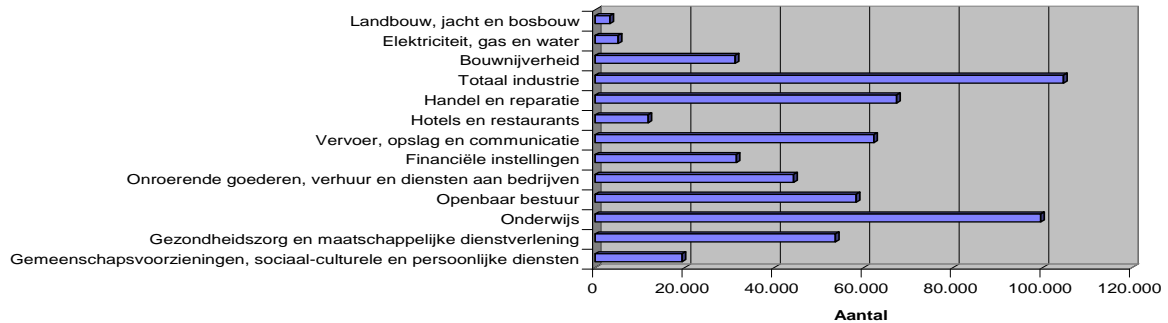
Deze verschillende opbouw naar activiteitstak heeft ook gevolgen voor de graad van tewerkstelling.

Het verschil tussen het aantal tewerkgestelden en het voltijdsequivalent is het grootst in de tak van de gezondheidszorgen en de horeca. Dit komt verder nog aan bod.

Tussen de activiteitstakken treden er duidelijke verschillen op in de participatie van oudere werknemers, met het eerder gemaakte voorbehoud voor de bijzondere statuten in de overheidssector.

Figuur 11 toont de opbouw van de leeftijdsklassen per activiteitstak (absoluut en relatief). Tabel 6 geeft het aandeel van de oudere werknemers voor de voornaamste activiteitstakken per geslacht.

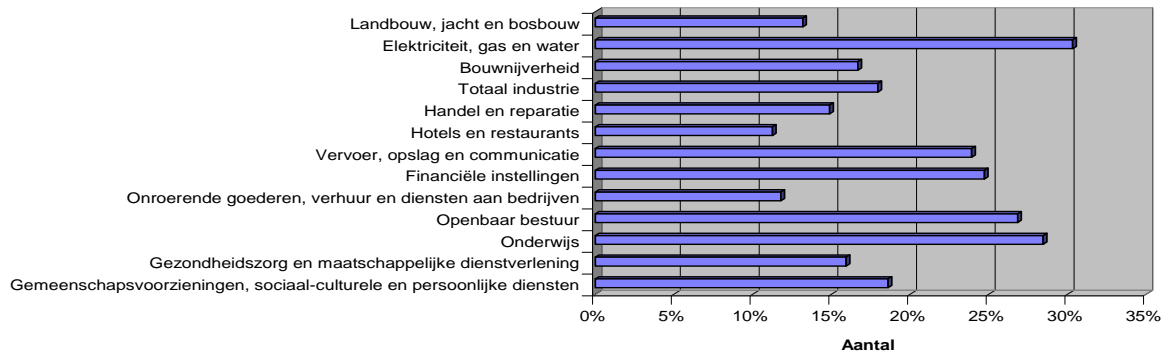
Aantal 50-plussers per activiteitstak



Figuur 11 Tewerkgestelde werknemers per activiteitstak en leeftijdsklasse

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Aandeel 50-plussers per activiteitstak



Tabel 6: Aandeel oudere werknemers per geslacht per activiteitstak (RSZ, 30 juni 2004)

Activiteitstak	50-54	55-59	60+	50-54	55-59	60+
Landbouw, jacht en bosbouw	5,4%	3,3%	3,8%	7,4%	4,0%	3,3%
Elektriciteit, gas en water	18,0%	15,5%	1,3%	7,5%	5,0%	0,4%
Bouwnijverheid	9,5%	5,8%	1,6%	7,7%	4,2%	1,3%
Industrie	11,6%	6,1%	1,5%	9,2%	3,9%	0,7%
Handel en reparatie	8,3%	6,0%	2,5%	7,3%	4,2%	1,2%
Hotels en restaurants	4,7%	2,9%	1,7%	6,9%	4,0%	2,1%
Vervoer, opslag en communicatie	16,2%	8,2%	2,2%	9,3%	4,4%	0,8%
Financiële instellingen	16,4%	12,1%	1,3%	12,5%	6,3%	0,6%
Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven	6,3%	4,2%	1,7%	6,3%	3,6%	1,4%
Openbaar bestuur	14,8%	10,4%	3,7%	14,3%	8,1%	1,5%
Onderwijs	15,8%	16,0%	4,2%	12,4%	11,2%	1,1%
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	11,0%	6,0%	2,2%	9,0%	4,3%	1,0%
Gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten	9,4%	6,8%	5,6%	8,0%	4,9%	3,1%
Algemeen totaal	11,3%	7,2%	2,2%	9,5%	5,7%	1,2%

Gezien de eerdere vaststelling dat er vooral in de leeftijdsklasse 55-59 jaar grote verschillen optreden zullen we dit als uitgangspunt voor de bespreking nemen. Er zijn inderdaad grote verschillen waar te nemen. Het aandeel van deze leeftijdsklasse in de tewerkstelling van de betrokken activiteitstak varieert van maximum 15,8% (mannen in het onderwijs) tot minimum 2,9% (mannen in de horeca).

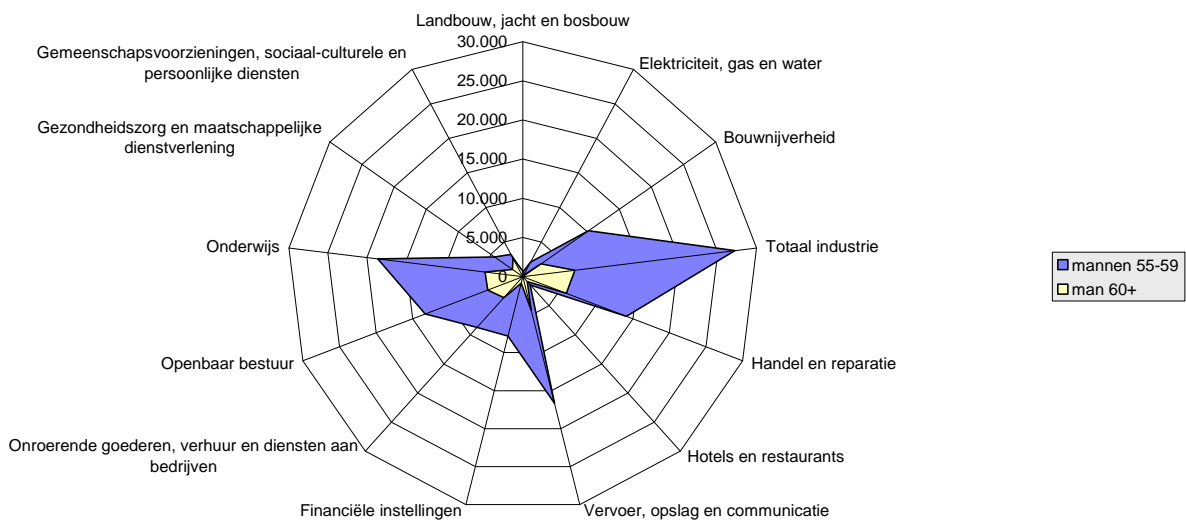
Bij de activiteitstakken met een hoog aandeel oudere werknemers valt zoals reeds gesteld het onderwijs op, waarvan de cijfers vertekend zijn door de TBS-regeling. Het onderwijs wordt gekenmerkt door het hoogste aandeel in de klasse 55-59 jaar, zowel bij de mannen als de vrouwen. Enkel bij de mannen geldt echter ook een hoger aandeel in de klasse 60-64 jaar, en dat is dan nog zeer relatief, met 4,2% voor de mannen. Tweede hoogste in de klasse 55-59 jaar is elektriciteit (enkel bij de mannen) gevolgd door de financiële diensten (eveneens enkel voor de mannen), waarbij telkens het grote verschil met de dunbezette

klasse 60-64 jaar nog meer opvalt. Vierde in de rij is de activiteitstak Openbaar bestuur (10,4% mannen, 8,1% vrouwen in de klasse 55-59 jaar).

Aan het andere uiteinde (laag aandeel oudere werknemers) blijken eveneens dienstverlenende takken het meest uitgesproken. De klasse 55-59 jaar komt het minst goed aan bod in de horeca (mannen 2,9%; vrouwen 4%), gevolgd door de landbouw, de zakelijke dienstverlening (overwegend de interim-kantoren), de bouw, de handel en dan pas de industrie en de gezondheidszorg.

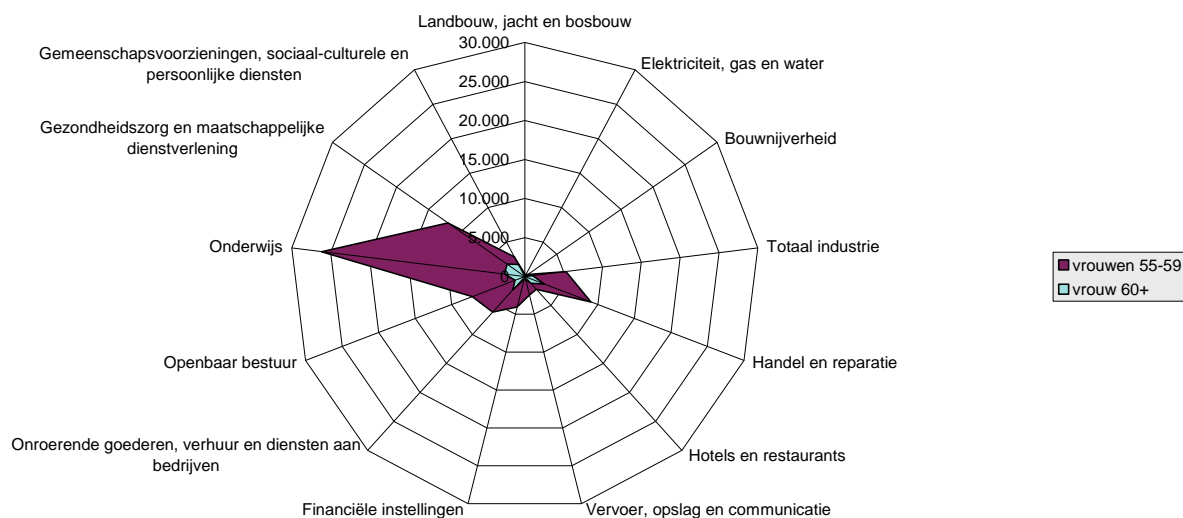
Het aandeel van oudere werknemers ligt altijd hoger voor de mannen dan voor de vrouwen, behalve voor de landbouw (twee leeftijdsklassen) en de horeca (de drie leeftijdsklassen).

De volgende twee figuren geven weer (per geslacht) in welke activiteiten de oudere werknemers (leeftijdsklassen 55-59 en 60-64 jaar) vooral voorkomen.



Figuur 12 Aanwezigheid oudere werknemers per activiteitstak (mannen)

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)



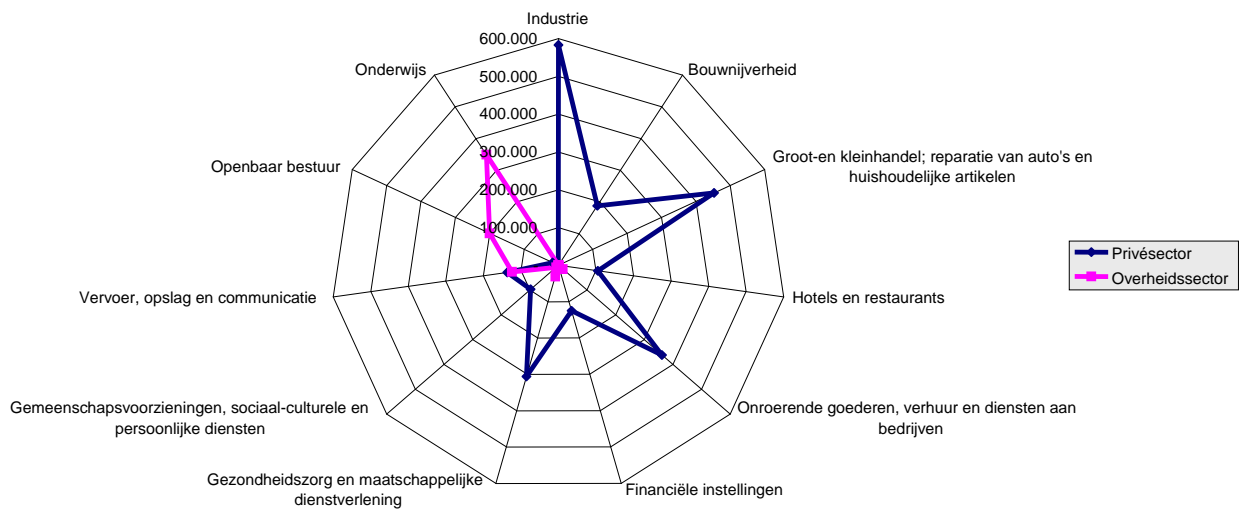
Figuur 13 Aanwezigheid oudere werknemers per activiteitstak (vrouwen)

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Het hogere aandeel oudere werknemers in de overheidssector hangt uiteraard ook samen met de sterkere vertegenwoordiging van bepaalde activiteitstakken in die sector.

Figuur 14 illustreert de verschillende activiteitsopbouw voor beide sectoren voor de voornaamste activiteitstakken.

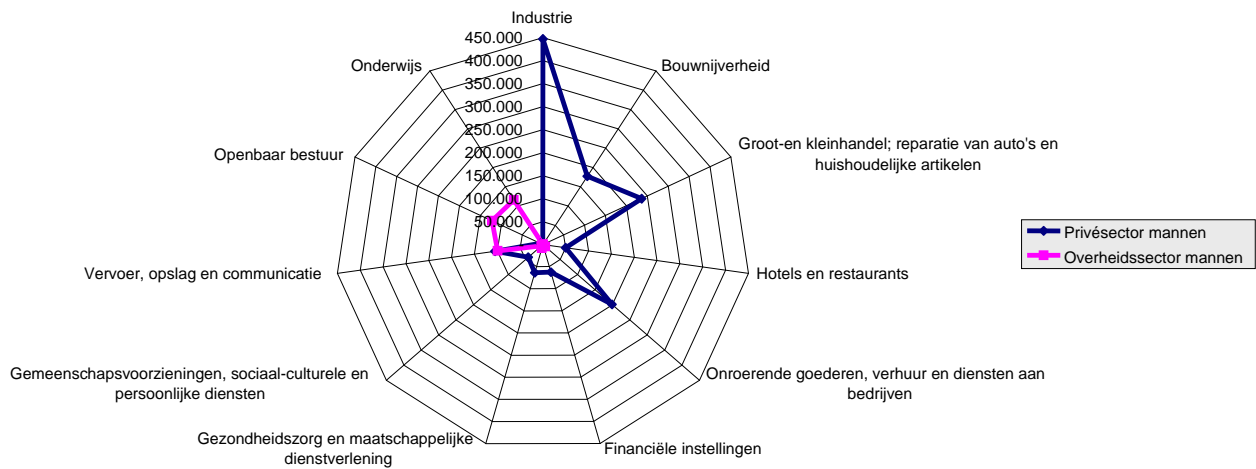
De tewerkstelling in de overheidssector is geconcentreerd rond het onderwijs, het openbaar bestuur en vervoer, opslag en communicatie. Voor de eerste twee activiteitstakken gaat het bijna uitsluitend om overheidstewerkstelling. De andere activiteitstakken, met inbegrip van de gezondheidszorg, ressorteren bijna volledig onder de privé-sector.



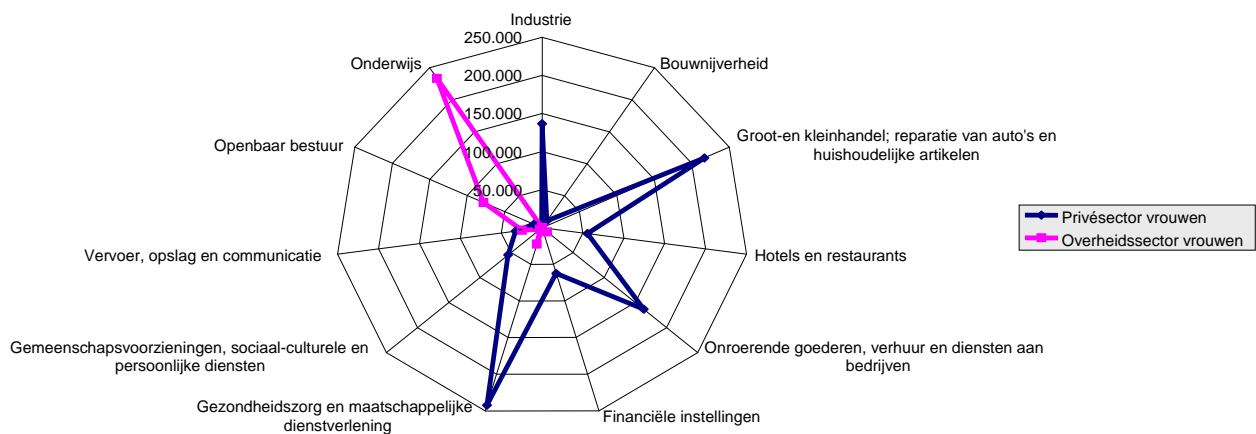
Figuur 14 Opbouw naar activiteitstak per sector

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Die verdeling is uiteraard sterk verschillend per geslacht. De mannen in overheidsdienst zijn tamelijk gelijkmatig verdeeld over het onderwijs, het openbaar bestuur en vervoer, opslag en communicatie. In de privé-sector zijn de industrie, de handel en zakelijke dienstverlening toppers. Voor de vrouwen in overheidsdienst valt het veel grotere aandeel van het onderwijs op, terwijl in de privé-sector gezondheidszorg de voornaamste plaats inneemt.



*Figuur 15 Tewerkstelling mannen per sector en activiteitstak
(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)*



*Figuur 16 Tewerkstelling vrouwen per sector en activiteitstak
(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)*

Daar de activiteitstak industrie de grootste werkgever is, splitsen we deze tak verder uit.

Voor de mannen zijn de vijf voornaamste industrietakken: metaal, voeding, transportmiddelen, chemische nijverheid en machines. Deze vertegenwoordigen 63,0% van de industriële tewerkstelling voor de mannen. Het aandeel van deze toptakken in de tewerkstelling van oudere werknemers is ongeveer proportioneel: meer voor de leeftijdsklasse 50-54 jaar (64,4%); minder voor de beide andere leeftijdsklassen (60,1% voor 55-59 jaar en 61,1% voor de 60-plussers).

Tabel 7 Tewerkstelling van mannen in de industrie per activiteit (bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Mannen, detail activiteitstak industrie				
Activiteit	50-54	55-59	60+	Totaal
Metallurgie en producten van metaal	11.203	4.988	1.253	83.260
Voedingsmiddelen	5.410	3.310	1.189	57.671
Transportmiddelen	6.037	1.843	323	52.855
Chemische nijverheid	6.030	3.621	748	51.417
Machines, apparaten en werktuigen	4.741	2.578	553	36.381
Overige niet-metaalhoudende minerale producten	3.450	1.959	495	28.084
Elektrische en elektronische apparaten	3.207	1.544	323	27.370
Textiel	2.516	1.421	312	20.653
Rubber- en kunststofnijverheid	1.811	1.036	203	18.792
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	1.961	1.299	345	18.157
Meubels en overige industrie	1.944	1.294	306	16.272
Papier en karton	1.173	688	161	11.992
Hout en artikelen van hout	818	490	179	10.017
Medische apparatuur, precisie- en optische instrumenten, uurwerken	411	257	84	4.727
Cokesovens, aardolieraffinaderijen en slijt- en kweekstoffen	612	499	73	3.924
Recuperatie van recycleerbaar afval	214	121	31	2.271
Kleding- en bontnijverheid	161	117	37	1.404
Tabaksproducten	114	49	26	869
Leernijverheid en vervaardiging van schoeisel	101	70	17	828

Voor de vrouwen gelden als toptakken voedingsmiddelen, chemische nijverheid, textiel, uitgeverijen en elektronica. Dit vertegenwoordigt voor de vrouwen 62,4% van de industriële tewerkstelling. Met 59,0% (klasse 50-54 jaar), 59,5% (klasse 55-59 jaar) en 58,4% (60-plussers) ligt het aandeel van de oudere werkneemsters wat lager.

Tabel 8 Tewerkstelling van vrouwen in de industrie per activiteit (bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Vrouwen, detail activiteitstak industrie				
Activiteit	50-54	55-59	60+	totaal
Voedingsmiddelen	2.279	1.026	283	32.104
Chemische nijverheid	1.599	794	98	18.788
Textiel	1.521	631	74	13.505
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	829	455	108	10.907
Elektrische en elektronische apparaten	1.199	252	33	9.831
Metallurgie en producten van metaal	871	359	85	8.865
Transportmiddelen	645	181	31	7.799
Kleding- en bontnijverheid	743	381	53	5.629
Rubber- en kunststofnijverheid	427	167	34	5.241
Meubels en overige industrie	492	220	60	5.126
Machines, apparaten en werktuigen	563	227	47	4.882
Overige niet-metaalhoudende minerale producten	384	177	34	3.335
Papier en karton	291	155	24	3.068
Medische apparatuur, precisie- en optische instrumenten, uurwerken	212	67	12	2.530
Hout en artikelen van hout	110	63	14	1.437
Tabaksproducten	150	50	3	1.174
Cokesovens, aardolieraffinaderijen en splijt- en kweekstoffen	106	54	9	844
Leernijverheid en vervaardiging van schoeisel	112	28	9	798
Recuperatie van recycleerbaar afval	61	20	9	580

b) Zelfstandigen

Voor de zelfstandigen geldt een relatief hoog aandeel van de vrouwen in de schoonheidszorg (79% van de betrokken zelfstandigen zijn vrouwen), paramedici (67%), tandartsen en apothekers (47%), de horeca (43%), advocaten (40%) en de kleinhandel (38%).

5. Verschillen naar graad van tewerkstelling

Enigszins tegen de verwachting in stijgt het aantal deeltijdse werknemers niet significant met de leeftijd. In de leeftijdscohort 22-64 jaar werkt 71,3% van de werknemers voltijds, 25,4% deeltijds en 3,3% als interim- of seizoenwerker. Voor de cohort 50-64 jaar geldt resp. 70,3%, 28,6% en 1%. Bij de 50-plussers zijn er dus wat minder uitzendkrachten maar dat wordt gecompenseerd door wat meer deeltijdse werknemers; het aandeel van de voltijdse werknemers daalt nauwelijks. Gezien de belangrijke inspanningen die geleverd werden om een geleidelijke afbouw van een loopbaan te ondersteunen is dit verwonderlijk. Een nadere analyse dringt zich op.

Het verschil op basis van het geslacht is wel significant. Zoals bekend zijn er veel meer vrouwen die deeltijds werken dan mannen. Van de mannelijke tewerkgestelde werknemers van 22-64 jaar werkt 86,7% voltijds, voor de vrouwelijke tewerkgestelde werknemers is dat 51,4% voltijds. Voor de interim/seizoenswerkers is er weinig verschil.

Tabel 9, die het aandeel geeft van de voltijdse tewerkstelling per geslacht en leeftijdsklasse, levert enkele bijkomende inzichten op. Voor de mannen daalt het aantal voltijdse banen wel degelijk geleidelijk met de leeftijd. Voor de vrouwen verloopt het patroon onregelmatiger doordat de leeftijdsklasse 55-59 jaar een hogere fractie voltijdse banen kent dan gemiddeld, voor de andere leeftijdsklassen van de 50-plussers is het wel degelijk minder.

Tabel 9 Aandeel voltijdse opdrachten per geslacht en leeftijdsklasse (bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Leeftijdsklasse	Mannen	Vrouwen	Totaal
50 – 54	85,3%	46,1%	69,9%
55 – 59	83,8%	52,2%	71,8%
60 – 64	77,2%	42,8%	66,7%
20-64	86,7%	51,4%	71,3%
50-64	84,1%	48,0%	70,3%

Tabel 10 Aandeel deeltijdse opdrachten en seizoen/interim per geslacht en leeftijdsklasse
(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Leeftijdsklasse	Deeltijds			Seizoen- en interim-werknemers		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
50 – 54	13,8%	52,6%	29,1%	0,9%	1,3%	1,0%
55 – 59	15,5%	46,7%	27,3%	0,7%	1,1%	0,9%
60 – 64	21,2%	54,7%	31,4%	1,6%	2,5%	1,9%
20-64	9,8%	45,6%	25,4%	3,5%	3,1%	3,3%
50-64	15,0%	50,6%	28,6%	0,9%	1,3%	1,0%

Seizoen- en interim-arbeid zijn voor de 50-plussers als groep weinig belangrijk (1%) maar toch noteren wij bij beide geslachten een stijging als de leeftijdsklasse 55-59 jaar wordt vergeleken met de klasse 60-64 jaar. Voor de deeltijd werkenden is er opnieuw een verschil tussen mannen en vrouwen. Bij de mannen stijgt het aandeel met de leeftijd, bij de vrouwen is het beeld minder éénduidig door het kleinere aandeel van deeltijd arbeid in de categorie 55-59 jaar.

Deze cijfers laten uiteraard niet toe een onderscheid te maken tussen verplicht en vrijwillig deeltijds werken. Ter duiding maken we hier gebruik van de gegevens van de Enquête naar Arbeidskrachten (EAK, zie Steunpunt WAV) 2002¹². Hieruit blijkt dat 57,9% van de deeltijds werkende respondenten aangeeft deeltijds te werken omwille van de 'combinatie arbeid en gezin/privé', 19,2% geeft 'andere redenen'¹³ op terwijl 11,3% antwoordt met 'wenst geen voltijds werk' en 11,6% met 'vind geen voltijds werk'. Die laatste reden daalt met de leeftijd: van 35,3% voor de jongeren tot 6,5% voor de 50-plussers. De 'combinatie arbeid en gezin/privé' vormt de voornaamste reden voor de middengroep (25-49 jaar): 65,8%, voor de 50-plussers is dat nog 44,9%.

Het 'niet-wensen van een voltijdse opdracht' is voor de 50-plussers met 21,9% veel belangrijker dan voor de andere leeftijdsklassen (8,6% voor de middengroep). Ook 'andere redenen' ligt met 26,7% boven het cijfer van de middengroep (15,2%) wat voor een groot stuk door brugpensioen en arbeidsongeschiktheid wordt verklaard. Al bij al kan hieruit afgeleid worden dat het deeltijds werken voor de 50-plussers toch meer een vrije keuze dan een noodzaak is.

¹² Van Gils, S., Deeltijdarbeid, WAV-Rapport, Leuven, maart 2004.

¹³ De antwoordmogelijkheid 'andere redenen' omvat o.m. deeltijds werken/deeltijds leren, arbeidsongeschiktheid, brugpensioen, andere job vult hoofdactiviteit aan.

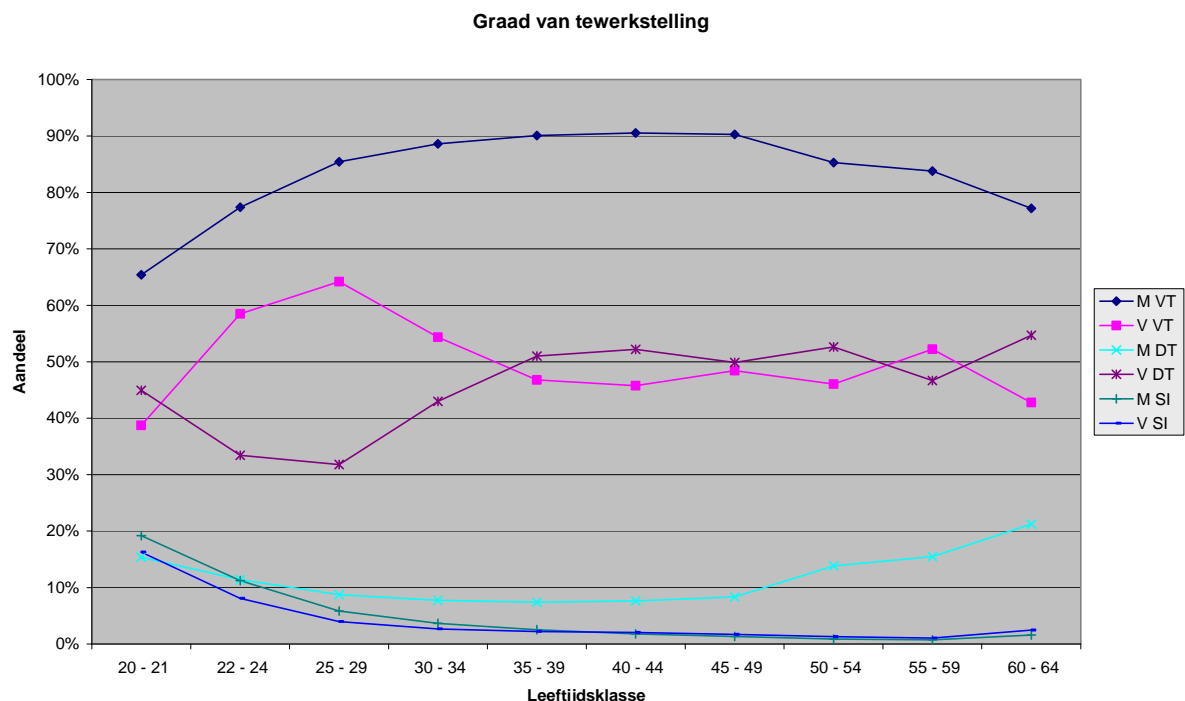
Volgens de EAK is de voornaamste motivatie voor de vrouwen de 'combinatie arbeid en gezin/privé' (62,5%) terwijl dat voor de mannen slechts 27,8% is. Mannen geven voornamelijk 'andere redenen' op (46,4%, t.o.v. 15% voor de vrouwen). De mannen scoren ook wat hoger voor de 'dwingende' reden 'vind geen voltijds werk': 13,9% t.o.v. 11,3% voor de vrouwen.

De karakteristieken van de 50-plussers wijken niet significant af: voor beide geslachten stijgt de deeltijdse arbeid vooral ten koste van de interim/seizoensarbeid.

Tabel 11 Graad van tewerkstelling per leeftijdsklasse en geslacht (bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

	Voltijds		Deeltijds		Interim/seizoen	
	M	V	M	V	M	V
20-64	86,7%	51,4%	9,8%	45,6%	3,5%	3,1%
50-64	84,1%	48,0%	15,0%	50,6%	0,9%	1,3%

Grafiek 17 toont de evolutie van het aandeel van voltijdse, deeltijdse en interim/seizoenarbeid per geslacht en leeftijdsklasse. Hieruit kunnen enkele bijkomende besluiten worden getrokken.



Figuur 17 Graad van tewerkstelling per geslacht en leeftijdsklasse

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Van de mannelijke tewerkgestelde werknemers stijgt het aandeel van de voltijdse werkkrachten tot zowat 90% vanaf 30 jaar en blijft op dat niveau tot ongeveer 50 jaar, daarna daalt dat tot iets onder de 80% ten gunste van de ontwikkeling van deeltijdse arbeid.

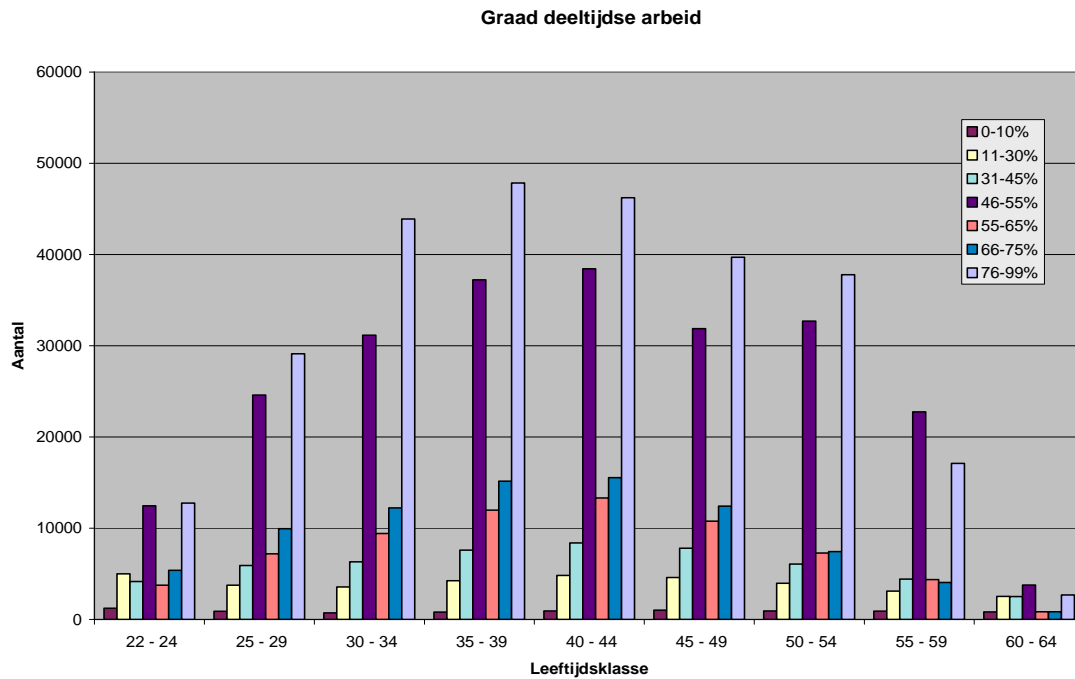
Voor de vrouwelijke tewerkgestelde werknemers is er een toename tot 65% voor de leeftijdsklasse 25-29 jaar, om dan te dalen tot iets meer dan 45% vanaf 35 jaar tot 64 jaar (met een toename voor de leeftijdsklasse 55-59 jaar). Het ligt voor de hand dat die evolutie samenhangt met de gezinslasten.

Deeltijdse arbeid treedt in sommige activiteitstakken veel meer op dan in andere. Uit de statistiek van de 'indeling van de arbeidsplaatsen naar type arbeidsprestatie en naar activiteitstak' (RSZ), samengevat in tabel 12, blijkt dat in de bouw, de elektriciteit en de industrie de voltijdse tewerkstelling domineert, vooral bij de mannen. Dit zijn ook de sectoren waar de tewerkstelling van mannen overweegt. Aan het andere einde staan zakelijke dienstverlening, de gezondheidszorg en de horeca, waarin voornamelijk veel vrouwen deeltijds of op interim-basis werken.

Tabel 12 Aandeel van voltijdse arbeidsplaatsen per geslacht en activiteitstak (bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Activiteitstak	Voltijds		Totaal
	Mannen	Vrouwen	
Bouwnijverheid	96,4%	55,9%	94,1%
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	97,5%	76,9%	93,3%
Industrie	94,4%	66,2%	87,8%
Vervoer, opslag en communicatie	89,5%	69,1%	85,1%
Openbaar bestuur	95,1%	68,6%	84,3%
Financiële instellingen	91,4%	59,3%	75,4%
Groot- en kleinhandel; reparatie van auto's en huishoudelijke artikelen	87,7%	44,6%	67,0%
Gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten	73,2%	50,0%	60,6%
Onderwijs	66,8%	56,7%	60,2%
Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven	61,6%	40,4%	51,8%
Landbouw, jacht en bosbouw	62,3%	22,8%	50,5%
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	76,3%	36,7%	45,2%
Hotels en restaurants	43,9%	27,1%	35,2%

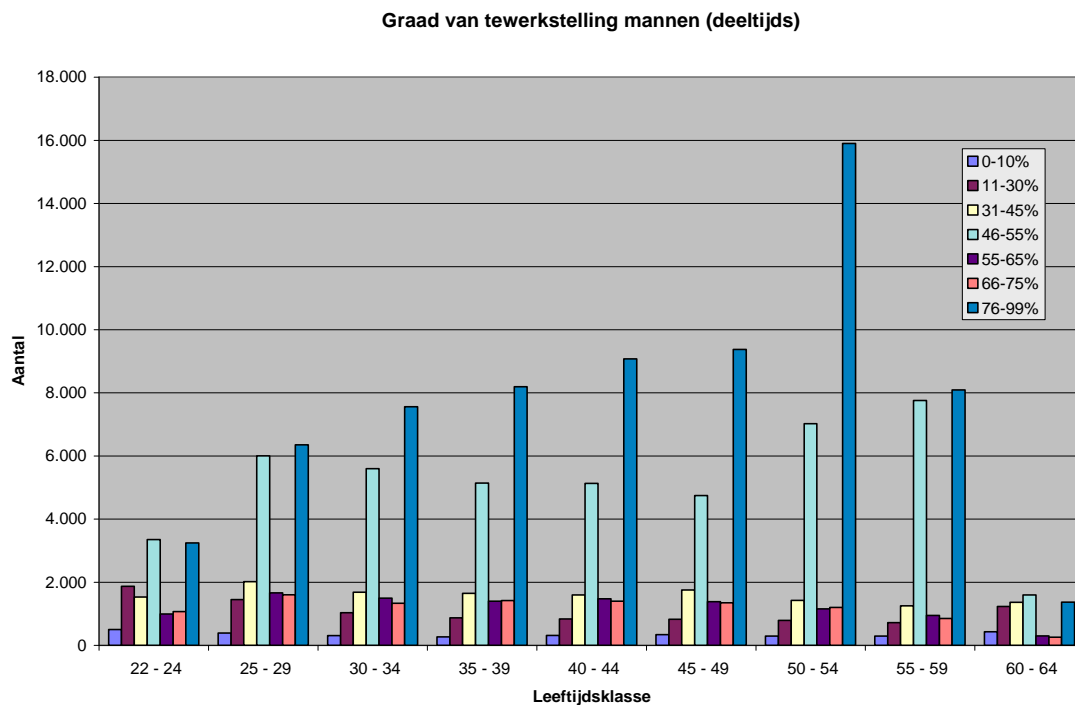
Daar deeltijdse en interim/seizoensarbeid sterk in omvang kan variëren van een zeer kleine werkfractie tot voltijds (interim) of bijna voltijds, is het interessant de samenstelling van die fractie na te gaan. Hieruit blijkt dat de categorie 76-99% (de deeltijdbetrekking bedraagt meer dan driekwart van een voltijdse opdracht) het belangrijkste is voor alle leeftijdsklassen tot en met 50-54 jaar, daarbuiten overweegt de categorie 46-55%. De deeltijdpakketten van oudere werknemers zijn dus minder uitgebreid samengesteld. Figuur 18 geeft de samenstelling van de deeltijdse arbeid per leeftijdsklasse.



Figuur 18 Graad van deeltijdse arbeid per leeftijdsklasse

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Voor mannen en vrouwen zijn er opnieuw significante verschillen.

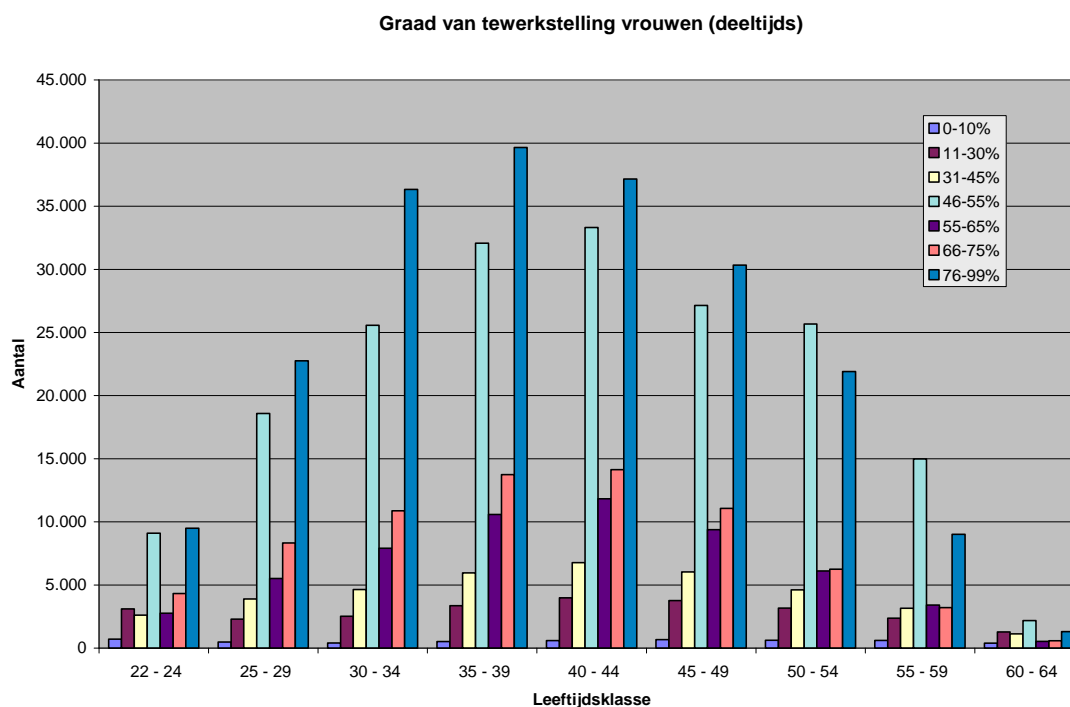


Figuur 19 Graad tewerkstelling mannen (deeltijds)

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Voor de mannen is de klasse 76-99% altijd overwegend, behalve voor de leeftijdsklassen 22-24 jaar en 60-64 jaar. Vooral in de leeftijdsklasse 50-54 jaar is het aandeel van die bijnavolgtijdse banen opvallend.

Voor de vrouwen tenderen de deeltijdse opdrachten naar de 50%.



Figuur 20 Graad tewerkstelling vrouwen (deeltijds)

(bron: RSZ per 30 juni 2004, eigen verwerking)

Zoals uit figuur 20 blijkt overweegt de categorie 76-99% tot de leeftijdsklasse 45-49 jaar maar neemt daarna de categorie 46-55% over. Deze categorie is ook in de andere leeftijdsklassen overigens bijna even belangrijk als de 76-99% reeks.

6. Evolutie 2004-2007

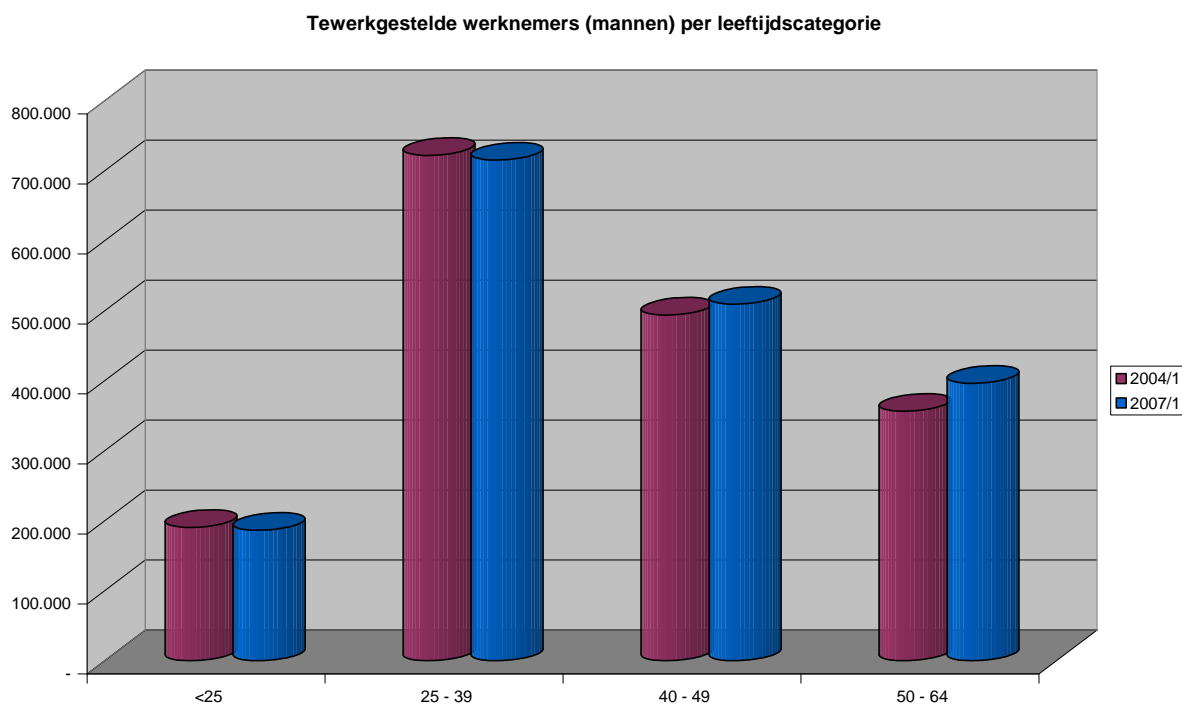
Op basis van de RSZ-statistieken 'Snelle ramingen van de tewerkstelling (RSZ)' kan voor die belangrijkste component van de arbeidsmarkt een globale evolutie geschetst worden.

Het aandeel van de vijftigplussers in het aantal tewerkgestelde werknemers op het einde van elk kwartaal is in de periode 2004-2007 beduidend gestegen. Waar het aantal tewerkgestelde werknemers onder invloed van de gunstige economische conjunctuur globaal toenam met 4,62% (vooral door de vrouwelijke werknemers, nl. +2,73% voor de mannen en +7,28% voor de vrouwen) was dat voor de leeftijdscategorie 50-64 jaar een toename met niet minder dan 15,62%.

Voor de vrouwen ging het daarbij om een wel erg opvallende toename met 22,85%, maar ook voor de mannen gold een stevige groei met 11,2%. Deze cijfers ondergaan uiteraard de invloed van de gelijkschakeling van de pensioenleeftijd van mannen en vrouwen. Men moet ook voorzichtig zijn met de interpretatie ervan. Gezien de gekende lage participatiegraad van oudere Belgische werknemers heeft een kleine verandering in absolute getallen al snel een relatief grote aangroei tot gevolg. Over de beschouwde tijdsperiode gaat het bij de 50-plussers om een toename met 39.941 mannen en 49.751 vrouwen.

Die evolutie hangt samen met een aantal factoren: enerzijds een beleid dat gericht is op het afremmen van vervroegde uittreding en het optrekken van de pensioenleeftijd voor vrouwen, anderzijds de gespannen arbeidsmarkt, het effect van de hogere arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en het kleiner worden van de groep jongere werknemers door de veroudering van de bevolking.

In de onderstaande grafieken wordt de vergelijking gemaakt tussen het aantal tewerkgestelde werknemers op het einde van het eerste kwartaal 2004 en het eerste kwartaal 2007.

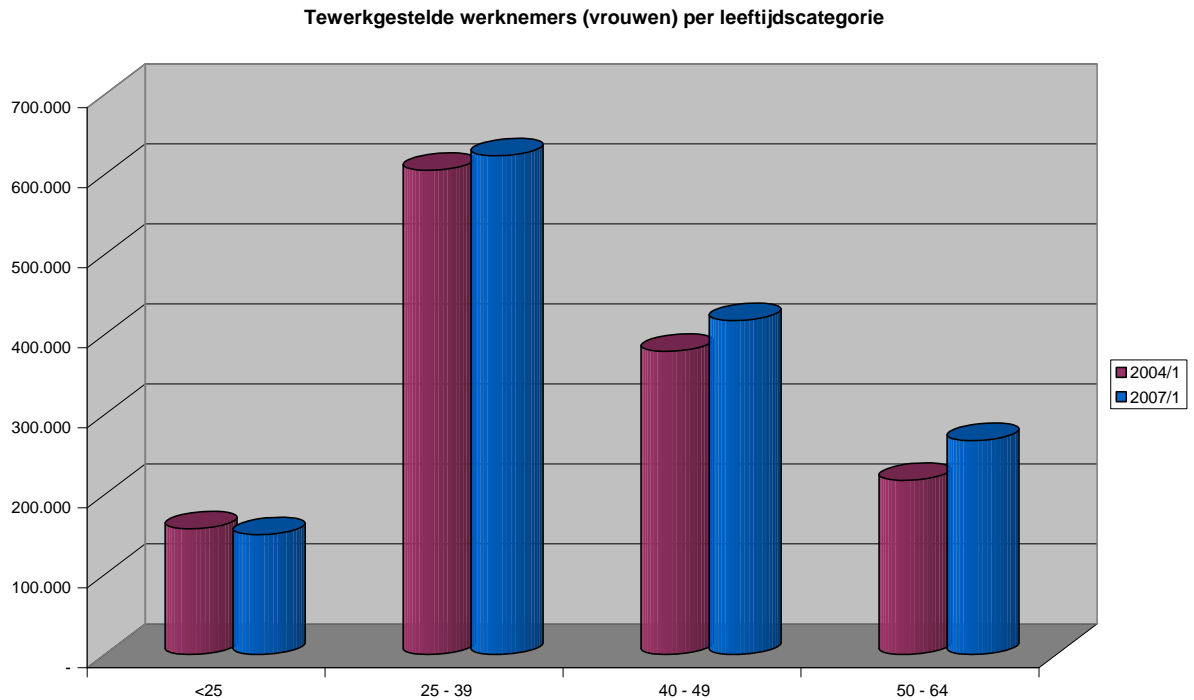


*Figuur 21 Tewerkstelling mannen van 2004 tot 2007
(bron: RSZ snelle ramingen; eigen verwerking)*

Voor de mannen valt zowel het toegenomen aandeel van de vijftigplussers als de daling van de categorie '25-39 jaar' op. Voor een deel wordt dat verklaard door demografische factoren (zie hierboven), maar een vergelijking met de vrouwen maakt duidelijk dat dit niet de enige verklaring kan zijn. Voor de vrouwen geldt immers zowel een toename van de categorie '25-39 jaar' als een relatief sterkere toename van de vijftigplussers.

Heel opvallend is de daling van het aantal jonge tewerkgestelden (<25 jaar) voor beide geslachten (-2,13% voor de mannen en - 4,79% voor de vrouwen) die niet alleen op rekening van de denataliteit kan geschreven worden, gezien het verschil tussen de geslachten.

Het aandeel van de jonge werknemers is over de periode van vier jaar gedaald van 11,09% tot 10,25%, dat van de 50-plussers is gestegen van 18,32% tot 20,24%.



Figuur 22 Tewerkstelling vrouwen van 2004 tot 2007

(bron: RSZ snelle ramingen; eigen verwerking)

Bekijken wij vervolgens de evolutie jaar per jaar.

De evolutie van de vijftigplussers in de beschouwde periode was tamelijk uniform, maar veel meer uitgesproken voor de tewerkgestelde vrouwen, zoals aangetoond wordt door de volgende grafieken.

Opvallend in deze evolutie is ook het lagere aandeel van de jongeren in de tewerkstelling, die niet volledig door de demografische factor wordt verklaard.

Hoger werd aangegeven dat de overheidstewerkstelling gekenmerkt wordt door een beduidend hoger aandeel van de oudere werknemers. Een dalend aandeel van de overheidstewerkstelling zou dan, al het overige gelijkblijvend, tot een verwachte daling van oudere werknemers moeten leiden.

Het aandeel van de overheidstewerkstelling is zoals verwacht in de betrokken periode van vier jaar inderdaad verder gedaald (-9.032 tewerkgestelden in overheidsdienst, of -1,22%), terwijl de privésector een toename kende met 153.828 werknemers of +6,43%. Vermits het

aandeel van de oudere werknemers in het geheel gestegen is, betekent dit uiteraard dat die beweging in de privésector nog sterker is dan uit de globale evolutie blijkt.

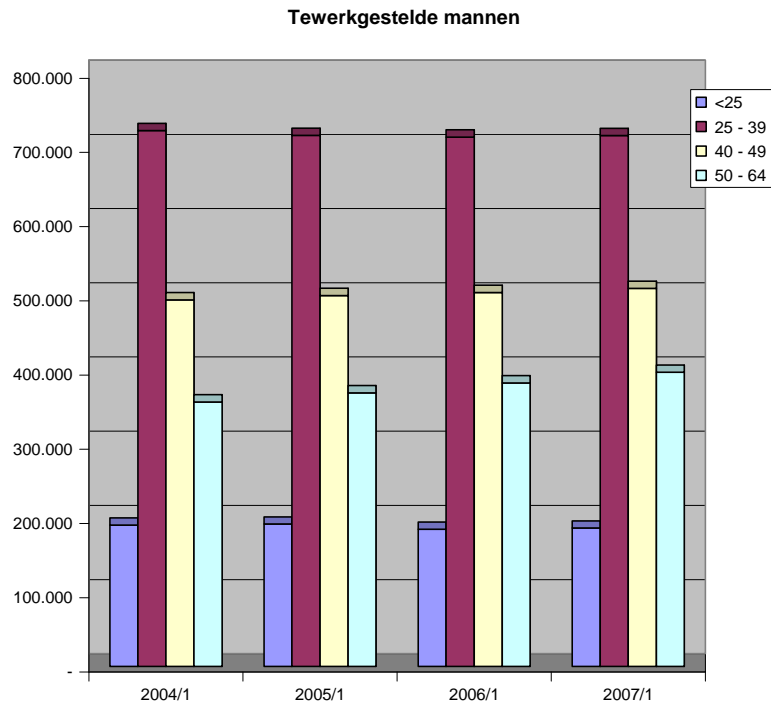
Een gelijkaardige conclusie geldt als wij de analyse per activiteitstak maken.

Takken die in 2004 gekenmerkt werden door een relatief hoog aandeel aan 50-plussers hebben in de periode 2004-2007 een daling in de tewerkstelling gekend.

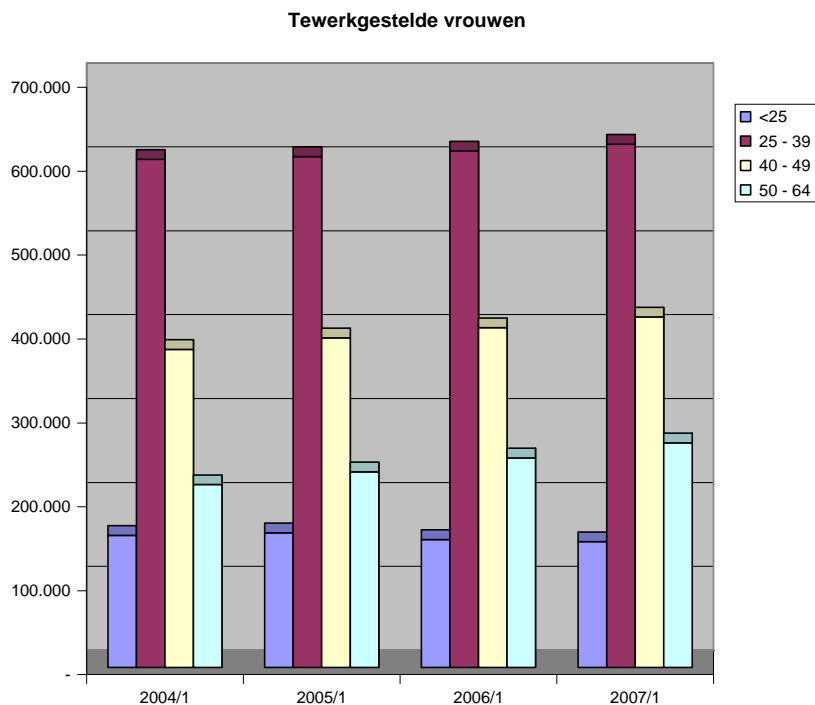
De activiteitstak met het hoogste 50-plus aandeel, 'elektriciteit, gas en water', verloor 15.708 (2,59%) van de arbeidsplaatsen, de activiteitstakken met het tweede hoogste 50-plus aandeel (onderwijs en openbare sector) groeiden nauwelijks met 2.194 arbeidsplaatsen (0,38%).

Activiteitstakken gekenmerkt door een laag aandeel van 50-plussers zagen de tewerkstelling in de betrokken periode toenemen. Gezondheidszorg steeg met 39.113 banen (8,72%), de bouw met 16.541 jobs (8,81%), zakelijke en financiële dienstverlening met 77.145 banen (15,81%).

Hier geldt dus hetzelfde besluit als voor de sectorale indeling. De activiteitstakken die in 2004 een hoog aandeel hadden in de tewerkstelling van oudere werknemers zagen hun aandeel in de totale tewerkstelling dalen, zodat de versterking van het aandeel van de oudere werknemers in de overige activiteitstakken dus sterker is dan uit de algemene trend blijkt.



*Figuur 23 Tewerkgestelde mannen per leeftijdscategorie einde kwartaal
(bron: snelle ramingen RSZ, eigen verwerking)*



*Figuur 24 Tewerkgestelde vrouwen per leeftijdscategorie einde kwartaal
(bron: snelle ramingen RSZ, eigen verwerking)*

Conclusies

Het aandeel van oudere werknemers is in België erg beperkt. Er is een belangrijk verschil tussen werknemers (zowel privé-sector als overheidssector) en zelfstandigen, in die zin dat voor werknemers de participatie aan de arbeidsmarkt daalt vanaf de leeftijdsklasse 30-34 jaar terwijl die van de zelfstandigen toeneemt om pas vanaf 55-59 jaar langzaam te dalen. De zelfstandigen maken echter slechts een vrij beperkt gedeelte uit van de economisch actieven.

Tussen de activiteitstakken treden er vrij grote verschillen op met betrekking tot het aandeel van oudere werknemers en de graad van werkzaamheid (deeltijdse arbeid). Activiteitstakken met een hoge graad van deeltijdse arbeid kenmerken zich ook door een lage graad van oudere werknemers. Het is opvallend dat traditionele, door de overheid gedomineerde dienstverlenende activiteitstakken een significant hoger aandeel oudere werknemers tellen dan meer recente, door de privé-sector gedomineerde dienstverlenende activiteiten. Deze laatste activiteiten tellen zelfs significant minder oudere werknemers dan de industrie en de bouw.

De participatiegraad van vrouwen ligt in elke leeftijdsklasse en sector onder die van de mannen. Bovendien werken vrouwen meer deeltijds. Door de samenhang tussen activiteitstak en geslacht leidt dat tot grote verschillen tussen de geslachten. De belangrijkste activiteitstakken voor vrouwen zijn de zorgverlening en het onderwijs, beide met een belangrijk aandeel deeltijdse functies.

Recente cijfers op basis van de snelle ramingen van de RSZ-tewerkstelling wijzen evenwel op een duidelijke toename van het aantal tewerkgestelde vijftigplussers.

Referenties

- Genderzakboekje, 2005, Zij en hij op de arbeidsmarkt, WAV, Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, Leuven.
- Herremans, W., 2005, Uitgerust op rustpensioen, WAV-Rapport, Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, Leuven.
- Herremans, W., 2006, De arbeidsmarkt voorbij, WAV-Rapport, Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, Leuven.
- Kippers, E., A. Van Den Broeck en M. Lamberts, KMO's Kansen op Maat van Oudere werknemers?, HIVA Leuven, 2006.
- Mercken, R., 2006, Het aandeel van de oudere werknemers in de tewerkstelling, Universiteit Hasselt, 2006.
- RSVZ, Statistiek van de personen die onder de toepassing vallen van het sociaal statuut van de zelfstandigen, jaar 2004.
- RSZ, Loontrekkende tewerkstelling (RSZ) voor het tweede kwartaal 2004.
- Statistisch jaarboek onderwijs, 2004.
- Tielens, W., 2002, De zilvervloot, klaar voor het ruime sop?, WAV-Rapport, Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, Leuven.
- Vandenbroucke, F., 2006, Antwoord op vraag nr. 242 van 15 september 2006 van Koen Van Den Heuvel.
- Van Gils, S., 2004, Deeltijdarbeid, WAV-Rapport, Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, Leuven.